

ΕΚ ΤΩΝ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΚΟΜΗΣΗΣ ΑΝΤΩΝΙΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΕΒΝΑΣ ΒΛΟΥΔΟΒ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

... Τότε εἰσέτι δὲν εἶχε λυθῆ ὁλοσχερῶς τὸ ζήτημα τοῦ Βελγίου (περὶ τὸ 1831)· ὑποκόφως ἐταράσσετο ἅπασα σχεδὸν ἡ Ἰταλία καὶ ἀγγεῖλαι οὐχὶ εὐάρεστοι ἀπηντῶντο ἐν ταῖς ἐφημερίτιν ἐξ Ἑλλάδος καίτοι ἡ περὶ τῶν ἰδίων ἡμῶν ὑποθέσεων ἀποκλειστικὴ φροντίς μεγάλως ἀπησχόλει ἡμᾶς οὕτως ὥστε δὲν ἔδυνάμεθα νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν ἡμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τῆς μικρᾶς ταύτης φλογὸς τῆς ἐκ τοῦ κρατῆρος τοῦ πολιτικοῦ Βεζουβίου ἐκπεμπομένης.

Ἐντούτοις ἤδη τῆ 5]17 Αὐγούστου ἔγραφον ἐκ Κερκύρας ἐν ταῖς ἐφημερίτι τὰ ἑξῆς: «Ἡ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀνακουεῖσα ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς νήσοις δυσαρέσκεια, ἰδίως ἐν Ὑδρᾷ ἔλαθε χροιάν καθορᾶς πτάσεως. Οἱ Ὑδραῖοι κατέλαβον ἐν Πόρῳ τὴν φρεγάταν Ἑλλάδα καὶ ἕτερα Ἑλληνικὰ πλοῖα ἀποτεφρώσαντες αὐτά».

Τῆ 14]26 Αὐγούστου ἦλθεν ἀγγελία μᾶλλον καθησυχαστικὴ, λέγουσα ὅτι ὁ Κυβερνήτης κόμης Καποδίστριας ἀνήγγειλε τὴν συγκάλεσιν τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μῆνα καὶ ἐνεχείρισε διακοίνωσιν τοῖς ἀντιπροσώποις τῶν τριῶν Προστατίδων δυνάμεων, ἐξαιτούμενος τὴν ταχίστην λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος πρὸς ἀποσόβησιν τῆς φθοροποιᾶς ἐφημέρου ἀβεβαίας καταστάσεως.

Ἐν τούτοις ὅτε ἤδη ἐπὶ τέλους πάντες οἱ Ῥῶσοι ἠτυχάσαμεν ψυχικῶς, ὅτε παρ' ἡμῖν ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ ἡμῶν ἐπῆλθε ψυχικὴ γαλήνη, αἴφνης ἐνέσκηψε κερκυρὸς. Αὐπερὶ ἀγγελία εἰς τε τοὺς γονεῖς μου καὶ εἰς ἡμᾶς ἐμέ τε καὶ τὴν ἀδελφὴν μου, ἀφίκετο τόσον ἀργά, ὥστε κατὰ τὰ σύγχρονα μέσα τῆς ταχείας συγκοινωνίας καθίσταται ἀπίθανον. Μόλις τῆ 21 Ὀκτωβρίου εἰς Βερολίνον καὶ τῆ 4 Νοεμβρίου εἰς Πετρούπολιν ἔφθασεν ἡ εἰδήσις περὶ τοῦ τραμεροῦ θανάτου τοῦ Καποδίστριας δολοφονηθέντος τῆ 11 Ὀκτωβρίου. Ἐν ταῖς πρὸς τὸν πατέρα ἡμῶν¹ ἐπιστολαῖς ἀνεφέραμεν τοῦτο ὡς ἀπλῆν φήμην, ὡς ἑξῆς:

«Βερολίνον 21 Ὀκτωβρίου (2 Νοεμβρίου).

«Χθὲς κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ξένης τινὸς κυρίας ἢ εὐθυμὸς συνδιάλεξις διεκόπη αἴφνης διὰ θλιβερωτάτης ἀγγελίας ἧτις ἔαν, ὃ μὴ γένοιτο, ἐπαληθεύσῃ, εἰμὶ βεβαία ὅτι μεγάλως θὰ λυπήσῃ ὑμᾶς τε καὶ ἐμέ. Λέγουσιν ὅτι ὁ Καποδίστριας, ὁ ἀγαθὸς, ὁ συνετὸς, ὁ ἀξίεραστός Καποδίστριας μᾶς, ὅστις κατέδειξε διὰ πλήρους ἀφοσιώσεως τὴν ἀφιλοκερδῆ ἀγάπην πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐδολοφονήθη ὑπ' αὐτῶν τούτων, οἵτινες διε-

¹ Ὁ πατὴρ αὐτῆς κόμης Δημήτριος Ν. Βλοῦδοβ εὐρίσκατο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκαίνην ἐν Πετρούπολει, ἢ ἐς οἰκογενεῖά του ἐν Βερολίνω. (ὁ μεταφρ.)

τήρησαν τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ θηριωδίαν, τὴν ζηλοτυπίαν καὶ ἀστάθειαν ἐνὶ λόγῳ ἅπαντα τὰ διακριτικὰ ἐλαττώματα τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ ἐν γένει τῶν δημοκρατικῶν.
 «Tu n' es pas formé pour être révolutionnaire, pour siéger sur ces bancs égoïstes, toi né pour le dévouement». Οὕτως ὁ Jules Janin ἀναγκάζει τὸν Μιραβῶ νὰ εἴπῃ πρὸς νεανίαν τινὰ ἐν τῷ μυθιστορηματί του· καὶ βεβαίως ὁ Μιραβῶ εἶχε πληρέστατα δίκαιον νὰ εἴπῃ τοῦτο. Ὁ ἔρωσ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ ὁ πόθος νὰ κορέσῃσι τὴν φιλοδοξίαν, τὴν φιλαρχίαν καὶ ἅπαντα τὰ πάθη αὐτῶν».

Ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐντυπώσεων κατεχομένη ἡ ἀδελφὴ ἔγραψε πρὸς τὸν πατέρα ταῦτα :

«Βερολῖνον 24 Ὀκτωβρίου 1831.

«Εἶνε ἀρά γε ἀληθὴς ἡ θλιβερὰ αὕτη ἀγγελία περὶ τοῦ θανάτου τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, εἰδῆσαι, ἦν ἀνέγνωμεν χθὲς ἐν τῇ Γερμανικῇ ἐφημερίδι; Ἐὰν δυστυχῶς ἔχεται ἀληθείας, ὑμεῖς ἤδη γινώσκετε τοῦτο ἐν Πετρούπολει. Ὅποιον τέλος διὰ τὸν Καποδιστριαν ὅστις ἐθυσίασε τὴν ζωὴν καὶ τὸν ἀνετον βίον ὑπὲρ τῆς εὐθυμερίας τῆς ἀγνώμονος πατρίου χώρας, καὶ κατὰ πόσον δυσχερὴς καθίσταται ἡ χαλιναγωγῆσις ἔθνους τοσοῦτον ἀτιθάσου οἷον τὸ Ἑλληνικόν! Καίτοι οὗτοι ὑπῆρξαν ἀείποτε ἀγνώμονες· πόσα δὲ παραδείγματα παρέχει αὕτη ἡ ἱστορία αὐτῶν περὶ τῶν διασήμεων στρατηγῶν καὶ ῥητόρων καταδικασθέντων εἰς θάνατον καὶ ἔξορίαν, ἅμα τοὺς ἔσωζαν αὐτοὶ οὗτοι. Μένφονται τοὺς βασιλεῖς ἐπὶ ἀγνωμοσύνη, ἐν τούτοις κατὰ πόσον ὀρθῶς λέγει ὁ Σαίξπείρος περὶ τοῦ λαοῦ :

Look, as I blow this feather from my fan
 And as the air blows it to me again,
 Obeying with my wind as I do blow,
 And yielding to another, when it blows,
 Commanded always by the greater gale,
 Such is the lighthenes of you, common men. 1

Λυδία Βλοῦδοβ.

Τὴν εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας ἀπάντησιν τοῦ πατρὸς ἐλάβομεν τὴν 4]16 Νοεμβρίου :

«Γράφω ἀποκλειστικῶς ὅπως ἀπαντήσω εἰς σὲ καὶ πάντας ὑμᾶς. Αἱ ἐπιστολαὶ ὑμῶν μοι ἐκόμισαν τὴν λυπηρὰν εἰδήσιν, ἦν ταυτοχρόνως ἔμαθον παρ' ἐτέρων καὶ ἐκ τῶν ἐφημερίδων, τὴν περὶ τοῦ τρομεροῦ θανάτου τοῦ προσφιλοῦς ἡμῖν Καποδιστρίου. Ἴδου ἀμοιβὴ τῶν θερμῶν, ἀφιλοκερδῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσήνεγκε τοῖς ὁμοφύλοις αὐτοῦ, θυσιάσας τὸ πᾶν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀπάσας τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ὑπαρξίν.
 «Les rois, ces illustres ingrats!» Ὁ λαὸς εἶνε πολὺ μᾶλλον ἀγνώμων ἢ οἱ βασιλεῖς. Καθ' ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν βασιλέων οἵτινες δὲν ἔχουσιν ἀγαθὴν καρδίαν, τοῦλάχιστον φοβοῦνται τὴν φωνὴν τῆς ἱστορίας· οἱ λαοὶ δὲ οὐδὲ περὶ αὐτῆς φροντίζουσι».

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἡμῶν γενικὴ ἀδημονία καθ' ὅλου

- 1 Ἴδέ, ἐγὼ μὲν φυσῶ ἀπ' ἐμπρός μου τὸ πτερόν τοῦτο,
 ὁ δὲ ἄνεμος πνέων τὸ ἐπαναφέρει ἐπ' ἐμοῦ·
 ὑπεῖκει μὲν εἰς τὴν ἐμὴν πνοὴν ὅταν φυσῶ,
 ὑποχωρεῖ δὲ εἰς ἑτέραν ὅταν αὕτη πνέῃ,
 καὶ διευθύνεται πάντοτε ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἀνέμου.
 Τοιαύτη εἶνε καὶ ἡ ἐλαφρότης ἡμῶν τῶν κοινῶν ἀνθρώπων.

τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ μέχρι τοῦδε ζωὴ-
 ρῶς ἀναμιμνήσκομαι κατὰ πόσον ἔπασχον ἠθικῶς ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς
 τελευταίας ἐνὸς ἐξ ἐκείνων τῶν ἡρώων τῆς νεανικῆς ἡμῶν φαντασίας, οἵ-
 τινες παρίσταντο ἡμῖν ὡς ζῶντα ἀποσπάσματα τῆς ἱστορίας, ὡς ἡ προ-
 σωποποιήσις τῶν ποιητικῶν εἰκόνων τῶν φιλοτάτων ἡμῶν ἐκείνων συγγρα-
 φέων, οὓς ἐθεωροῦμεν ὑπερφυσικά τινα ἀθάνατα ὄντα, ἀπρόσιτα ταῖς ἀπο-
 πείρσις τῆς ἀνθρωπίνης κακίας. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ Καποδίστριας ὑπῆρξεν
 δι' ἐμὲ εἰς ἓκ τῶν τιμηλευστάτων. Οἱ ὄρατοί αὐτοῦ χαρακτῆρες, τὸ εὐγε-
 νές ἦθος, τὸ μελαγχολικὸν βλέμμα τῶν μεγάλων μελκνῶν ὀφθαλμῶν του,
 ἐκείνων τῶν ἀντασιακῶν μελκνῶν ὀφθαλμῶν, οἵτινες τοσοῦτον θέλγουσιν
 ὅταν ἐν τῇ ὑγρᾷ αὐτῶν ζοφερότητι σπινθηροβολῇ ἰδέα ἱερὰ ἢ εὐφυῆς, αὐ-
 ταὶ δὲ αἰ μέλαιναὶ ὄφρῳς τοσοῦτον διαφέρουσαι τῆς φαιᾶς αὐτοῦ κόμης
 ἡμοζον αὐτῷ πληρέστατα. Πάντα ταῦτα βλέπω καὶ σήμερον ἐνώπιόν
 μου καὶ ἀναμιμνήσκομαι ἄχρι τοῦδε ὅτι γαλήνιος τις καθαρὰ ἀτμόσφαιρα
 μοὶ ἐφαίνεται περικυκλοῦσα αὐτόν, ὡς ἐὰν ἐφωτίζετο τρόπον τινὰ ὑπὸ τοῦ
 δύοντος ἡλίου, οὐ ἢ ἀντανάκλασις ἐσχημάτιζε σέλας τι πέριξ τοῦ προσώ-
 που του. Ἀδυνατῶ νὰ περιγράψω τὴν ζωηρὰν ταύτην γαλήνιον, ἀλλὰ με-
 λαγχολικὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐνεποιεῖ ἡ μορφή τοῦ Καποδιστρίου ἐπὶ τῆς παι-
 δικῆς φαντασίας μου, ἐντύπωσιν ἣτις οὐδόλως ἠλλοιώθη ὅτε ἤδη εἶδον
 αὐτὸν τῷ 1826 ἐν Πετροπόλει. Τότε ὅμως εἶχον ἰδῆ αὐτὸν στιγμιαίως
 ἐν τῷ θερινῷ μόνον κήπῳ καὶ τῇ Λεωφόρῳ τοῦ Νευκαρχείου. Ἡμεῖς τότε
 ἤδη σπουδαιῶς ἐξεπαιδεύομεθα ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἡμέρας, ἐπ' ὀλί-
 γον ἐμένομεν παρὰ τῆ μητρὶ, ἡ ὥρα δὲ τοῦ περιπάτου ἦτο ἀποκλειστι-
 κῶς ἢ ἐλευθέρῳ ἐκ τῶν ἐνασχολήσεων ὥρα. Πρὸ δύο ὅμως ἐτῶν ἐβλέπο-
 μεν αὐτὸν καθ' ἐκάστην ἐν Ἐμσῇ ἐν τῷ περιπάτῳ, καὶ ἐκεῖ ἐβλέπομεν
 αὐτὸν παρὰ τῆ μητρὶ καὶ δις συνέπατε νὰ ἔλθῃ καθ' ἣν ὥραν ἡ μήτηρ καὶ
 ἡ μάμμη ἐνεδύοντο καὶ τὸν παρεκάλουν ν' ἀναμείνη ἐπὶ τινὰς στιγμάς.
 Ἐκεῖ ἡ ἐκφορὰ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ ἡ γαλήνιος γλυκεῖα συμπερι-
 φορὰ πρὸς κοράσιον (ἡμὴν δὲ τότε μόλις δώδεκα ἐτῶν), τοσοῦτον ἰσχυ-
 ρῶς ἐπενήργησεν ἐπ' ἐμοῦ. Ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας ἐσυνηθήσαμεν ν' ἀκούω-
 μεν μετὰ πόσον ἄκρας εὐνοίας ἀνέρερον περὶ αὐτοῦ ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ
 ἡμῶν, ὁ Δάσκαλος, ὁ Ζουκόβσκιη, ἐν ἀρχῇ δὲ καὶ ὁ Σεβερὶν ὅστις μεταγε-
 νεστέρως προσῆλθεν εἰς τὸ ἀντίθετον κόμμα, ἀλλ' οὐδέποτε ὅμως ἀπεφά-
 σισε νὰ εἴπῃ τι περὶ αὐτοῦ κακόν. Πρὸς τὸν Καποδίστριαν καὶ τὸν Κα-
 ραυζῖνον ἡ οἰκογένεια ἡμῶν εἶχεν ἐξαιρετικὴν τινα ἀγάπην. Οὕτως ἡ μνήμη
 αὐτοῦ παρέμισινε εἰς ἐμὲ τὰ μάλιστα ἀγαπητῆ. Ἀφ' ἐτέρου ἐὰν ἐν τῇ
 ἐπιστολῇ μου ἐφάνην τοσοῦτον δυσμενῶς διατεθειμένη κατὰ τῶν Ἑλλή-
 νων, τοῦτο ὑπῆρξεν ἀπλήρως ἀγανακτήσεως, ὅπως ἀναριμόστου ἐν τῇ
 περιστάσει ταύτῃ καθ' ὅτι ἡ δολοφονία ὑπῆρξεν ἔργον καθαρῶς κακίας
 καὶ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ πληρέστατα κατεῖδε καὶ ἀπηνήθη πᾶσαν ἐν τῷ

ἐγκλήματι τούτῳ ἐνοχὴν αὐτοῦ. Ὅτε δ' ἕτερος τῶν δολοφόνων ἤδη ἐν τῷ τόπῳ τῆς καταδικῆς ἀπετάθη πρὸς τὸν λαόν, ἐξαιτούμενος συγγνώμην πρὸ τοῦ θανάτου, ὅλον τὸ παριστάμενον πλῆθος εἰς ἀπάντησιν ἀνάνθημα, ἀνάθημα! ὡς ἐκράύγασεν ὁμοφώνως. Ὑπάρχει τι σπαρκατικὸν ἐν τῷ ἀνκλιματισμῷ τούτῳ τοῦ λαοῦ ἐνὸς τῶν ἀναξίων μελῶν αὐτοῦ, προδότου τῆς πατρῴας χώρας, στιγματίσαντος τὴν δόξαν τῆς πατρίδος, τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου ἠρωικοῦ ἀγῶνος. Ἐν τούτοις ἐπὶ πόσον χρόνον εἵλκυε μέγαν τὴν ἡμετέραν προσοχὴν ὁ ἀγὼν οὗτος! Μεθ' ὀπίσου θερμοῦ ἐνδιαφέροντος ἠκολούθουν τὰς φάσεις αὐτοῦ παιδιόθεν ἔτι! Ἐνόμιζον ὅτι νῦν κατὰ τὴν παροῦσαν πεζὴν ἐποχὴν, διεδραματίζοντο πάλιν ἀπαντες οἱ ἀξιοθαύμαστοι ἄθλοι τῆς μυθικῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου, ὅτι οἱ ἡμίθεοι τῆς ἀρχαιότητος πάλιν ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπαντα τὰ μαθήματα καὶ αἱ ἀναγνώσεις τοῦ δωματίου ἐν ᾧ ἐμελετώμεν τὰ μαθήματα ἡμῶν, ἀπαντα αἱ ἀφηγήσεις τοῦ παιδικοῦ ἡμῶν κοιτώνορος περὶ τῆς γείτονος ἡμῶν Ἀνατολῆς, περὶ τῶν δεινῶν τοῦ ἀγῶνος, περὶ τῶν καταδυνάστευομένων Χριστιανῶν, περὶ τῶν εὐμορφοτάτων αἰγυμνάτων Ὄθωμανίδων, ἀπαντα ταῦτα τὰ γνωστὰ ἀντικείμενα ἐπαναλαμβάνοντο ἤδη ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα ἐν ταῖς ἐκ Πελοποννήσου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν νήσων εἰδήσεσι, καὶ ἐν ταῖς ποιήμασι τοῦ Βύρωνος καὶ ἐν ταῖς μεταφράσεσι τοῦ Κοζλόβ καὶ Ζουκόφσκιη. Πάντα ταῦτα ἤρξαντο λαμβάνοντα δι' ἐμὲ πραγματικωτέρην ὄψιν κατὰ τὸ ἔτος 1814, καίτοι ἡμῶν εἰσέτι κοράσιον. Ζῶντας ἀντιπροσώπους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶδον ὀλίγους. Ἀναμιμνήσκομαι ἐν τούτοις τοῦ νέου Ζακυνθίου Καρδέλλη, ὅστις ἠγάπη μίαν τῶν συγγενῶν ἡμῶν μοι ἐφάνετο ὅμως ἀνάξιος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἦτο πόσον ζωηρὸς καὶ εὐθυμος, ὡς εἰάν τὸ ἔθνος του δὲν ἐτήκετο ἐν δουλείᾳ καὶ τυραννίᾳ. Πολλῶ μάλλον συνεβιάζοντο πρὸς τὸν τύπον ὃν ἐγὼ ἐφάνταζόμην τοὺς νέους Ἑλληνας, δύο γυναῖκες, ἀμφοτέραι εὐμορφόταται ἐν τῇ νεότητί των, ἡ πτωχὴ γραῖα Δάρια Γιεγόροβνα, Ἑλληνὶς σύζυγος κοζάκου, καὶ ἡ γοργὴ μαρκησία Μαρούτζη¹, ἧς οἱ ἀρχαῖοι χαρκατῆρες, ἡ μελαγχολικὴ καὶ εὐγενὴς ἔκφρασις καὶ τὸ σοβαρὸν ἀνάστημα παρέμεινον ἐν τῇ μνήμῃ μου ἄχρι τοῦδε, καὶ ἦτις μοι ἐφάνετο ἡ ἀφομοίωσις τῆς Ἑκάβης. Αἱ δύο αὗται γυναῖκες αἰμορφαὶ καὶ τὸ εὐμορφον πρόσωπον τοῦ Καποδιστριαίου, ἰδοὺ τὸ πᾶν δ' παρίστατο εἰς ἡμᾶς ζωντανὸν ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 κατ' οἶκον κατὰ τὸ γεῦμα, περὶ τὴν τράπεζαν ἐδιηγοῦντο ἀείποτε τὰς περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διαφόρους εἰδήσεις ἀπαντες οἱ ἐνήλικες μετὰ πάσης τῆς ζωηρᾶς ῥητορικῆς δεινότητος, ἀνήγγειλον πρὸς ἀλλήλους τὰ ἠρωικὰ ἀνδραγαθήματα ἢ τὰ τρομερὰ μαρτύρια περὶ ὧν ἐλαμβάνομεν γνῶσιν, καὶ ἔκτοτε ἤδη ἤρχισα ἐγὼ νὰ θεωρῶ τὸν Μεττερνίχ, τὸν Κάστλρεϊ καὶ τὸν Στάτφορντ ὡς ἀπάνθρωπα ὄντα καὶ ἐχθρῶς δια-

¹ Πιθανῶς Μουρούζη (ὁ μεταφρ.)

κείμενα πρὸς πᾶν ὃ τι εἶχεν ἡ Ῥωσία ἱερὸν καὶ τιμωρὸν. Τότε ἤδη τὸ ὄνομα τοῦ Σατωβριάνδου ὡς πολιτικοῦ ἀνδρὸς καὶ συγγραφέως κατέστη προσφιλὲς καὶ συγγενὲς εἰς ἐμέ. Πάντα τὰῦτα ὅμως δὲν παρίσταντο ἡμῖν καθαρῶς, καίτοι πολλῶ ἐναργέστερον τῶν μυθωδῶν ἐντυπώσεων τῆς βρεφικῆς ἡλικίας ἐναργέστερον καὶ πραγματικώτερον, καθ' ὅτι ζῶν πρόσωπον ἔτεως μετὰ τοῦ κόμητος Στρόγονοβ, διζυμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει Δάσκοβ, αὐτὸς οὗτος εὐρίσκειτο μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐνώπιον ἡμῶν ἀφηγεῖτο πρὸς τοὺς γονεῖς τὸν νόμον τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων, τοὺς νόμους καὶ τὰς βρασάτους τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Χριστιανῶν ¹.

Ἐνθυμοῦμαι ἰδίως ὅτε ὁ Δάσκοβ ἐπέστρεψε καὶ διηγείτο ὅτι μετὰ τοῦ κόμητος Στρόγονοβ ὀλίγου δεῖν ἐνέκλεισαν αὐτὸν ἐν τῷ Ἑπταπύργῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῷ γνωστῷ ἐκείνῳ Πύργῳ, ὅστις εἶνε τὸ μεταβατικὸν οἰκημα ἢ οὕτως εἰπεῖν σταθμὸς ἐν τῇ ὁδῷ τῆ ἀγοῦσῃ πρὸς τὸν βίαιον θάνατον, ὅτε μὲν διὰ στραγγαλισμοῦ, ὅτε δὲ διὰ καρπομήσεως καὶ ἄλλοτε δι' ἀποπνιγμοῦ ἐν τῷ Βοσπόρῳ. Ἐνθυμοῦμαι κατὰ πόσον τὸ πρὸς τὸν Δάσκοβ σέβας μου ἠδὲξήθη διὰ τινος συμπαθείας ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν αἰσθήμασι ἃ ἄπαντες ἠγαπῶμεν ἐκ ψυχῆς ὡς πατρικὸν φίλον. Νῦν δὲ μὲ καταλαμβάνει τρόμος ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τοῦ τρομεροῦ κινδύνου ὃν διέτρεξεν ὑπὲρ τῆς προστασίας τῶν χριστιανῶν μαρτύρων, περὶ ὧν ὁ κόμητος Στρόγονοβ μετὰ θάρρους καὶ εὐγενῶς ἐμερίμνα ἐν ὀνόματι τῆς Ῥωσίας, καίτοι κατεῖχεν ἀνεπαρκεῖς ὁδηγίας καὶ ὅλως ἐστερεῖτο μέσῳ πρὸς βεβαιότεραν προστασίαν αὐτῶν τε καὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπάρξεως. Τὸ κίσθημα τοῦτο τοῦ ἀκράτου τρόμου διὰ τὸν παρελθόντα κίνδυνον, ὃν διέτρεχε φίλτατον πρόσωπον, συχνάκις μὲ καταλαμβάνει καὶ μέχρι τοῦδε. Ἐν αὐτῇ τῇ στιγμῇ τοῦ κινδύνου ἐναπομένῳ τρόπον τινὰ ἀναυδός, ὑπερφυικὴ τις γαλήνη μὲ καταλαμβάνει, ἅπαξ ὅμως παρελθούσης τῆς κατακλιθῆδος, πα-

¹ Ἐν τῷ γνωστῷ ἱστορικῷ Περιοδικῷ συγγράμματι «Ῥωσικῷ Ἀρχεῖῳ (Ῥωσικῆ Ἀρχίβ) κατεχωρίσθη πρὸ ἐτῶν ἢ ἐξῆς ἐπιστολὴ τοῦ ἀνωτέρω Δ. Δάσκοβ πρὸς τὸν καθηγητὴν Δημήτριον, ἣν οὐχὶ ἄσκοπον θεωρῶ νὰ παραθέσω ἐνταῦθα :

«Πέραν Κ)πόλεως 16 Ἀπριλίου 1831.

«Τὰ τρομερὰ γεγονότα, ὧν δυστυχῶς καθ' ἐκάστην γινόμεθα μάρτυρες, βεβαίως εἶνε ἤδη ὑμῖν γνωστά. Εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε παθόντας προσετέθη καὶ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τριῶν μητροπολιτῶν. Καὶ οἱ τέσσαρες ἀπηγγενοίσθησαν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου ἐβδωμνηκονταετοῦς γέραντος παρεδόθη πρὸς ἐξόβριαν τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἐρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ καρδία μου αἰμάσσει, ἐνταῦθα καὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἤθελον ἀπέλθαι εἰς Ὀδησσόν, ἐὰν δὲν μὲ ἐκράτει ἡ δευτέρα καταπειστικὴ αἴτησις τοῦ βαρῶνος Στρόγονοβ, ὅστις φρονεῖ ὅτι τῷ εἶμαι ἀναγκαῖος κατὰ τὰς σπουδαίας σημερινὰς περιστάσεις. Καὶ ἡμεῖς τὸν αὐτὸν διατρέχομεν κίνδυνον ἐκ τῆς ἀκρας ἀθαιρεσίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ ὄχλου. Αἱ οἰκίαι τῶν εὐρωπαϊῶν ἔμειναν ἀθικταί, πολλοὶ ὅμως ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν ἐν τοῖς ὁδοῖς. Πρὸ τσοσάρων ἡμερῶν ὅμως ἐπῆλθεν ἡ τάξις. Ἡ κυβέρνησις ἔλαβε μέτρα τινά. Δάσκοβ.

ρχρήμα μὲ καταλαμβάνει ἄφρατος τις τρόμος καὶ φόβος, ἀδυνατῶ ἀνευ φόβου ν' ἀναμνησθῶ, ν' ἀνκλογισθῶ τὸ τί ἠδύνατο νὰ συμβῆ, καὶ ἐπιθυμῶ νὰ κλείσω τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ φύγω μακρὰν τοῦ μὴ συμβάντος τούτου δυστυχήματος. Τούτου ἕνεκεν, φρονῶ, μὲ κατέθελλον ἀείποτε οἱ τελευταῖοι στίχοι «τῆς θκλάσσης», τοῦ γνωστοῦ ποιήματος τοῦ Ζουκόβσκιη.

Καὶ ὁ ζόφος ἀπαλείφεται καὶ τὰ νέφη ἀπέρχονται
 Ἄλλὰ πλήρης τῆς τέως τρικυμίας σου
 Ἐπὶ πολὺ ἀνυψοῖς τὰ πεφοβισμένα κύματα
 Καὶ ἡ γλυκεία λαμπρότης τῶν ἐπιστρεψάντων οὐρανῶν
 Οὐχὶ ταχέως σοὶ ἐπιστρέφει τὴν γαλήνην.
 Ἀπατηλὴ εἶνε τῆς ἡμερίας σου ἡ θεά
 Ὑπὸ τὸ ἡμεροῦν χάος σου ὑποκρόπτεις τρικυμίαν. . . .

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ζώντων προσωπικῶς γνωστῶν, ἀντικείμενα τῆς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως ἡμῶν ἦσαν καὶ ἐκεῖνα τὰ ἰδανικὰ πρόσωπα, ἅτινα ἐθεωροῦμεν ὡσχύτως ζῶντα σχεδὸν, ἤτοι τὰ ἐν τοῖς ἔπεσι περιγραφόμενα καὶ ἅτινα ἀνεγινώσκωμεν. Τὰ πρόσωπα ταῦτα ὑφίσταντο δι' ἐμὲ ὅπως οἱ ἀπόντες γνώριμοί μου. Τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ἠδυνάτου νὰ ὑποφέρω ὡς ἔθνος, καθ' ὅτι ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀφωσιώθην ψυχῇ τε καὶ σώματι ὑπὲρ τῶν Τρώων τῶν ὑπερασπισάντων τὴν πατρίδα αὐτῶν ἐναντίον ὅλης δριάδος ξένων ἐθνοτήτων ἢ τοῦλάχιστον κρατῶν. Ἀείποτε ἐφρόνουν, ὅτι ἡ Τροία εὐρίσκετο τότε ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἐν ἣ ἡ Ῥωσία τῷ 1772, καίτοι ὁ Λυκούργος, ὁ Κόδρος, ὁ Σωκράτης, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦσαν οἱ ἡμίθεοί μου· τοῦτο δὲ ἀποκλειστικῶς καθ' ὅτι οὗτοι ἢ ἐπεξήρχοντο κατὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἢ ἦσαν ἀείποτε ἀφωσιωμένοι τοῖς ὁμοφύλοις αὐτῶν ὑφ' ὧν τέως ἠδικοῦντο. Πόσον μᾶλλον ἠσθανόμην πλήρη ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους. Ἐκτοτε ὅμως ἀφ' ὅτου ἡ Ἑλλάς ὑπέκυψε τῷ ζυγῷ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ πάλιν ὅπως ἡ Ῥωσία εἶχεν ὑποκύψει τῷ ζυγῷ τῶν Τατάρων, οἱ Ἕλληνες ἔγειναν Ῥῶσοι κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Γαβριήλ καὶ τῆς Ἀβδότσης Λαοιτόνσθνας (τουτέστιν ὀρθόδοξοι) οἱ δὲ Ῥῶσοι Ἕλληνες κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῆς Δάριος Γεγόροβνας (ἕνεκα τῆς αὐτῆς αἰτίας τῆς ὁμοδοξίας) οὗτοι δι' ἐμὲ ἀνεγεννήθησαν καὶ ἀέμβηκαν εἰς τὴν καρδίαν μου κατὰ τὴν κοινὴν τοῦ λαοῦ ἔκφρασιν. Ἡ ἀπλοϊκὴ αὕτη περὶ τῶν ἐθνοτήτων πεποίθησις τῶν ἀπλοϊκῶν ἀφηγητῶν μου ἦτο ὀρθοτάτη. Ἐν διαστήματι τριῶν αἰώνων καὶ ἡμίσεως ἐν ἀπότῃ τῇ τέως Βυζαντινῇ Αὐτοκρατορίᾳ μὲν μόνη δρᾶξ χριστιανῶν ἐν τῷ φυσικῷ φρουρίῳ τῶν ἀγρίων ὀρέων, διετήρησε τὴν αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν, περιοριζομένη βαθμηδὸν ἐν τοῖς στενοῖς αὐτῆς ὀρίοις, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου μὴ πύουσα ἐκγυμναζομένη ἐν τῇ ἀνίσω πάλῃ ἅπας ὁ λοιπὸς πληθυσμὸς Ἑλληνικὸς τε καὶ Σλαβικὸς, ὑπέκυψε τῷ Ὀθωμανικῷ ζυγῷ. Καθ' ὅλην ὅμως τὴν διάρκειαν τοῦ πολυχρονίου τούτου ζυγοῦ καὶ τότε ὅτε οἱ Νορμανδοὶ μετὰ τῶν Ἀγγλῶν, οἱ Βα-

ριάγοι μετὰ τῶν Σλαβῶν, οἱ Φράγχοι μετὰ τῶν Γάλλων, Λογγοβάρδοι μετὰ τῶν Ἰταλῶν ἐδείκνυον παράδειγμα πλήρες συγχωνεύσεως, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σλαβοὶ μόνον δὲν συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Τούρκων, ἀπαραλλάκτως ὅπως ἐπὶ δύο ὅλους αἰῶνας οἱ Ῥῶσοι δὲν συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Τζατάρων. Μικραὶ τινες φυλαὶ ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἐπίσημοὶ τινες Σερβικαὶ οἰκογένειαι ἐξετουρκίσθησαν ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ Σπάγγοι ὀνομασθέντες, τὸ θρήσκευμα ὅμως μόνον τὸ Ὀθωμανικὸν παραδεχθέντες· ἀπαραλλάκτως ὅπως παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Δυτικῇ Ῥωσίᾳ ἀρχαῖαι Ῥωσικαὶ οἰκογένειαι ἐξεπολωνίσθησαν τὸ Ῥωμαιοκαθολικὸν δόγμα ἀσπασθεῖσαι. Μόνον τὸ ὀρθόδοξον θρήσκευμα ἐν ἀπάσαις ταῖς μᾶλλον δεινκτῆς καὶ διεξοδικαῖς περιστάσεσι ἐτήρησεν ἀλώβητον παρὰ τε τοῖς Ἕλλησι καὶ ἡμῖν τὴν ἐθνικότητα καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐν τῇ σταθερᾷ πίστει, ὅτι εἶνε ἢ ἐλπίς τῶν ἀπελπιζομένων, ἢ ἀγκυρὰ τῆς σωτηρίας τῶν τέκνων αὐτῆς καὶ ὅτι σπύλαι ἔδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς.

«Ἦ ἐστὶ Τουρκία;» ἠρώτησέ τις τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον Νικηφόρον Θεοτόκη¹ ὅτε οὗτος ἐμόναζεν ἤδη ἐν τῇ Δακίλοβοκάρικῃ μονῇ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. «Ἦ Τουρκία εἶνε χώρα ἐνθα ἀθοοίζονται ἅπαντα τὰ ἄριστα δῶρα τῆς φύσεως καὶ ἅπαντα τὰ κακουρήματα τῆς ἀνθρωπίνης αὐθιχεσίας» ἀπήντησεν ὁ γεραρὸς πρεσβύτερος. Ἐξ αὐτῆς τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καθυποτάξεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ τῆς Ῥωσίας ἢ τῶν Ῥώσων καὶ τῶν Ἑλλήνων οὐδέποτε ἔπαυσαν αἱ φιλικαὶ σχέσεις καὶ τοὶ αἱ δυνάμεις τοῦ κράτους ἡμῶν δὲν εἶχον εἰσέτι τοσοῦτον ἐδρακιωθῆ ὥστε νὰ παρέξῃ χεῖρα ἀρωγῶν δι' ὅπλων, μέχρι οὗ ἡ Ῥωσία παραδεξαμένη τὸ οὕτως ἀποκαλούμενον Εὐρωπαϊκὸν σύστημα, δὲν ἐξήγειρε τοσοῦτον τοῦς φόβους καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τινῶν ἐκ τῶν φίλων δυνάμεων, οὕτως ὥστε ἡ πεπολιτισμένη αὕτη Εὐρώπη σχεδὸν ἅπασα ἐπετέθη κατὰ τῆς Ῥωσίας πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἀγρίας αὐθιχεσίας καὶ τοῦ ζοφεροῦ κράτους τῶν Ἀγαρηνῶν. Ἐπὶ πολὺ ἦτο παραδεκτέα ἡ φράσις «ἡ εὐρωπαϊκὴ συνκυλίαι» Θεὸς πόσον δυσαρμονικῶς μέλπουσι τὰ μέλη τῆς μουσικῆς ταύτης συμφωνίας! Πόσον ἀρμόζουσιν αὐτοῖς οἱ ἐξῆς στίχοι τοῦ Κοιλόφ:

Ἔμεῖς δὲ, φίλοι, ὅπου ἂν καθήσῃτε

Οὐδέποτε θέλετε γίνοι μουσικοί.

Ἐν τούτοις ἡ ἱερὰ ἰσχὺς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας κατίσχυσαν τῶν προσκομμάτων τῆς διπλωματίας καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς γωνίαις τῆς Μόσχας εὗρον ἄσυλον τὰ μετόχια τοῦ Ἁθωνοῦ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Σλαβικῶν μονῶν, δαψιλῶς εὐεργετουμένων ὑπὸ τῶν Τζατάρων ἡμῶν καὶ πλουσίων ἰδιωτῶν ἀφ' ἑτέρου ἐν τούτοις οἱ προσκυνηταὶ ἡμῶν πάσης τάξεως τῆς κοινωνίας, καὶ μετ' εὐλαθείας ἀπερχόμενοι εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ

¹ Ὁ γνωστὸς Κερκυραῖος πρόην ἐπίσκοπος Νέας Ῥωσίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος Ἀστραχάν προσκληθεὶς εἰς Ῥωσίαν ἐπὶ Αἰκατερίνης.

*Αθωνα ἐπέστερον γινόμενοι αὐτόπται μάρτυρες τῶν δεινόπαθημάτων τῶν ἐν Ἀνατολῇ χριστιανῶν καὶ ἐνέσχυον αὐτοὺς διὰ τῶν προσωπικῶν τούτων σχέσεων, ὑποστηρίζοντες τὴν πνευματικὴν μετὰ τῆς μεγάλης τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας σχέσιν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἐπεσκέπτοντο τὴν Ῥωσίαν οἱ μὲν πρὸς συλλογὴν ἐράνων, ἕτεροι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς πίστεως καὶ διαφώτισιν τῶν ἀμφιβολιῶν τοῦ Ῥωπικοῦ ἔθνους κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας ὅτε ἡ μητρόπολις τοῦ Κιέβου ἤρξατο ἀποτρέπουσα τὸ ποίμνιον αὐτῆς τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ τοῦτο ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν Λιθουανῶν καὶ Πολωνῶν ἡγεμόνων. Εἷς ἐκ τῶν Ἑλλήνων τούτων Πατριαρχῶν ὁ Ἱερεμίας ἔφερεν εἰς Βονωνίαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου πρὸς τὴν Ἄνναν Γόνσκαγια ἣτις διὰ τὴν ἐν λόγῳ εἰκόνα ἀνήγειρε τὸν πρῶτον ναὸν τῆς διασήμου Ποποτζαγιεβσκάγια Λαύρας. Ἀξιοπερίεργον εἶνε ὅτι ἐννέα ἔτη μόνον πρὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Σερβοβουλγαρικοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτ ἐν τῷ Κοσσυφοπεδίῳ ἡ Ῥωσία τὸ πρῶτον ἀπέκρουσε νικηφόρως τοὺς Τατάρους ἐπὶ Δημητρίου Δονσκόι, ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἰβάν Βασίλγεβιτς ἀπέσεισε τὰ τελευταῖα συντρίμματα τοῦ ζυγοῦ τῶν Τατάρων. Ὁ ἱεράρχης Κυπριανὸς ἐκόμισεν εἰς Ῥωσίαν πολύτιμα χειρόγραφα ἐκ τῶν κατερημωθεισῶν Σλαβικῶν μονῶν ἡ Σοφία Παλαιολόγου ἔφερε μεθ' ἐαυτῆς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος τὴν πρὸς τὰς τέχνας ἀγάπην ἐκ τῆς δευτέρας πατρῖου αὐτῆς χώρας τῆς Ἰταλίας, ἐνθεν καὶ εἶχε προσκληθῆ μεταξὺ πολλῶν ὁ Ἀριστοτέλης τῆς Βονωνίας Fiovananti ὁ οἰκοδομήσας τὰς μητροπόλεις τοῦ Κρεμλίνου.

Ἡ θεία Πρόνοια, οὕτως εἰπεῖν, ἐχορήγει τῇ Ῥωσίᾳ πρὸς διαφύλαξιν τὴν διαθήκην τῆς πίστεως καὶ τὸ ἐξ Ἀνατολῆς φῶς τῆς παιδείας. Ἐὰν ὑπῆρξεν αὕτη ἀξίος φύλαξ τοῦ πολιτισμοῦ ἀδυνατῶν ἢ ἀποφανθῶ, τὴν πίστιν ὁμως ἐτήρησε μέχρι τοῦδε σταθερῶς καὶ ἱερῶς. Ἡ πνευματικὴ αὕτη σχέσις μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἀκατάβλητος οὖσα τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ, κατέστη καταληπτὴ εἰς τὴν Αἰκατερίνην τὴν Μεγάλην καὶ κατέθελγε τὴν φαντασίαν αὐτῆς, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐθέρμανε τὴν γυναικείαν αὐτῆς καρδίαν. Ἡ λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἐφαίνετο τότε ἀπλουστάτη συνισταμένη εἰς τὴν ἀπλὴν ἐξ Εὐρώπης ἀπέλασιν τῶν Τούρκων. Προέκειτο μόνον τίς ἐκ τῶν δυνάμεων ἠδύνατο ἢ ἀνκλάσθαι τοῦτο; τότε εἰσέτι ἤλπιζον εἰς ἐδραίαν ὑπαρξίν τῶν δυναστικῶν συμμαχιῶν, ἡ Αἰκατερίνη δὲ ἐσκέπτετο περὶ Ῥώσου μεγάλου δουκὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθημένου ὡς βεβαιοῦσιν. Ἐν πάσει περιπτώσει αἰνίκαι καὶ αἰ κατακτήσεις ἡμῶν μεγάλως ἀνύψωσαν τὸ πνεῦμα τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν, κατέστησαν συγγενῆ τὴν ιδέαν τῆς μεταξὺ τῶν Ῥώσων καὶ αὐτῶν σχέσεως καὶ συνεβάλλοντο ἵνα ἐπονομασθῶσι τοῦ Ῥωσικοῦ κόμματος ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον ἐλπίδας εἰς τὴν ὑποστή-

ριξιν τῶν ὁμοδόξων αὐτῶν. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1733 ἀνεφάνη νέα ἐλπίς, ἢ ἐπὶ τοὺς Γάλλους, οἵτινες ἀπανταχοῦ ἀνεκέρυττον τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἔρριπτον τὰς στρατιάς αὐτῶν ἀπανταχοῦ καὶ εἰς βοήθειαν πάντων ἐκείνων οἵτινες ἐξκνίτταντο ἐν οἰαδῆποτε χώρᾳ καθ' οἴουδῆποτε. Ἐν τούτοις ἐν τῷ νέῳ συνόλω τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἡ Ῥωσία κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν καὶ φυσικῶς ἐγεννῶντο αἱ ἐλπίδες ἀπάντων τῶν ὁμοδόξων ἡμῶν. Νῦν, ἐφαίνεται, ἐπῆλθεν ἡ ὥρα τῆς ἀμοιβῆς ἀντὶ πάντων τῶν δεινῶν τῆς δικαιοτάτης ἀμοιβῆς, καθ' ὅτι τίς μᾶλλον ὑπέκειτο ὑπὸ τὸν ζυγόν; τίς ἕτερος ἢ αἱ χριστιανικαὶ ἐθνότητες τῆς Ἀνατολῆς παρέμειναν τοσοῦτον πισταὶ ἐν τῷ χριστιανισμῷ καὶ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς ἀρχαῖς; Πρὸς μεγίστην ὁμῶς τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανῶν δυστυχίαν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὑπέκυψε τῷ μυστικισμῷ. Ἀπραγματοποίητοι ἰδέαι περὶ ἰδρύσεως Χριστιανικοῦ Σιγδέσμου ἀπάντων τῶν ἀνάκτων πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης, πρέτυρον αὐτὸν πρὸς σχηματισμὸν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Ἡ αἰείποτε πρακτικὴ Ἀγγλίς πρώτη ἠρνήθη, ἡ δολία Αὐστρία προσεκολλήθη ἀπλῶς ἐκ φιλοφροσύνης, ἀλλ' ἐγένωσκε μετὰγενεστέρως νὰ μεταχειρισθῆ τὸ ζήτημὰ συμφώνως πρὸς τὰ ἴδια αὐτῆς καὶ μόνον συμφέροντα· μόνος ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας εἰλικρινῶς εἶχε συμπάθειαν πρὸς τὴν Συμμαχίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ θρησκευτικοῦ ἐρεθισμοῦ. Νῦν ἐκ τῆς Συμμαχίας ταύτης ἐνκολεῖται μόνον μία χαλυβδίνη πλάξ προσηρμοσμένη ἐπὶ τῶν κίωνων τῆς Νεὺσκρα Λαύρας μετὰ τῶν κεχαραγμένων ἐπ' αὐτῆς ὄρων τῆς συνθήκης, εἰς μνήμην τῆς ἀγαθῆς ἐκ μέρους ἡμῶν προκίρσεως καὶ τῆς τῶν ἄλλων ὠφελείας.

Οἱ Ἕλληνες ἐν τούτοις δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσι κἄν, ὅτι ἐν ταῖς συνδικασκέψεσι ταύταις τῶν μοναρχῶν δὲν θὰ ὑψωθῆ ἡ πκνίσχυρος φωνὴ τῆς Ῥωσίας ὑπὲρ αὐτῶν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Τουρκίᾳ σουλτάνος ἦτο ὁ ἀναμορφωτῆς Μαχμούδ. Κυρία φροντίς τῶν Ὁθωμανῶν ἀναμορφωτῶν ὑπῆρξεν ἡ ἰδρυσις τῆς μοναρχίας διὰ τῶν δημεύσεων. Οἱ πκσσάδες, ἰσχυροὶ καὶ πλούσιοι ἦσαν διοικηταὶ δικοφόρων ἐπαρχιῶν· ἡ δὲ Ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ στρατὸς ξένων ἐστρατοπεδευμένων ἐν μέσῳ τῆς Εὐρώπης. Ἐν ἐκ τῶν κυρίων προσώπων τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου καὶ εὐνοούμενος τοῦ Σουλτάνου, ὁ Χαλέτ Ἐφένδης ἦτο προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἰωαννίνων, ἢ μᾶλλον εἶπεῖν τοῦ κατόχου τῶν Ἰωαννίνων, οὗ ἡ φιλοδοξία δὲν εἶχεν ὄρια, οἱ δὲ θησαυροὶ ἀριθμὸν. Τὸν Ἀλῆ πασᾶν ἐγὼ ἐθεώρουν ὡς τὸν τύπον τῆς ὀθωμανικῆς ποιήσεως. Τὴν εἰκόνα αὐτοῦ εἶδον ἐν τῷ Ἀγγλικῷ πονήματι «Ἀπομνημονεύματα περὶ Ἀλβανίας» τοῦ ἡμετέρου Ἀγγλοῦ ἱατροῦ Χόλλανδ, ὃν βεβχίως δὲν ἐνθυμοῦμαι, ἀλλ' ὅστις ἀπέστειλε τὸ πόνημα εἰς τὸν πατέρα μου ὡς ἀδῶρον πκρὰ τοῦ συγγραφέως. Ἐκν κρίνη τις κατὰ τὴν εἰκόνα, ἢ φυσιογνωμίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ

ἦτο περιεργωτάτη. Ὁ κακὸς γέρον εἶχε κανονικοὺς εὐγενεῖς χαρακτῆρας, τύπον Κκυκκσιανὸν καὶ ὀφθαλμοὺς ἐπιμήκεις, μεγάλους, μετὰ μεγάλων βλεφαρίδων; αἵτινες ἐδίδον εἰς τὴν μορφήν αὐτοῦ γενικὴν λεπτότητα, ἐνῶ ὅλως διάφορον χαρακτῆρα ἔφερε τὸ τρομερὸν, κακὸν, ὀργίλον στόμα αὐτοῦ. Ὅσκις ἔβλεπον τὴν μορφήν αὐτοῦ αἰείποτε παρίστων ἐν τῇ φαντασίᾳ μου τὸν πασᾶν τῆς νύμφης τῆς Ἀβύδου, ὃ δὲ Σελῆμ, ἐναντίον τῆς τοῦ ποιητοῦ διαβεβαιώσεως (ὅστις ὀφείλει νὰ γινώσκῃ τὸ ἔργον του) κατ' ἐμὲ ἔθεωρεῖτο αἰείποτε Ἕλληνα, υἱὸς χριστικῆς ἐν πάτῃ περιπτώσει ἕτοιμος νὰ δράμῃ εἰς Πελοπόννησον πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων. Μολονότι φρονῶ ὅτι ὁ Βύρων τὸν πασᾶν αὐτοῦ τῆς Ἀβύδου ἀντέγραψεν ἐκ τῆς φύσεως, λίαν πιθανῶς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Ἀλῆ ἢ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βελῆ πασᾶ παρ' ᾧ ἐφιλοξενήθη ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡ λαμπρὰ ἀφήγησις τῆς παρουσιάσεως ἐνώπιον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐν τῷ θερινῷ αὐτοῦ ἀνακτόρῳ ἐν Τεπελένι εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστὴ ¹.

Τοιοῦτος παρίστατο εἰς τὴν παιδικὴν ἡμῶν φαντασίαν ὁ Ἀλῆ πασᾶς. Ἐτυχε τῆς εὐνοίας τοῦ Σουλτάνου διὰ τοῦ φόνου τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πενθεροῦ καὶ διὰ τοῦτο διωρίσθη πασᾶς ἐν Ἡπείρῳ. Ἐκεῖ κατ' ἀρχὰς ἤρξατο κολακεύων τὴν Γαλλίαν τὴν καταλαβοῦσαν τὴν Δαλματίαν καὶ τὰς νήσους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὅμως ἠπάτησεν αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦτο προὐβιάσθη εἰς πασᾶν ὅλης τῆς Ρούμελης. Τὴν Ἡπειρον, τὴν Μακεδονίαν καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον αὐτὸς οὗτος κατέλαβεν. Ἀπεπειράθη ἐν πρώτοις νὰ ἀποστείλῃ δολοφόνους εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τοῦ εὐνοουμένου τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἀνεκκλύφθη. Ὁ Χαλέτ ἐσώθη καὶ ὁ ὑπερήφανος πασᾶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὡς δούλος ἀπειθής. Τότε δὴ ὑψώσας τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ βουλόμενος νὰ ὀχυρωθῇ ἐν Πελοποννήσῳ, προσεκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα ὅπως λάβωσι μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου, ὑποσχόμενος ἐν περιπτώσει νίκης κατὰ τοῦ Σουλτάνου ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Τῇ προσκλήσει αὐτοῦ μετὰ χαρᾶς προσέδραμον οἱ Ἕλληνες, καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐμφυλίου ἀγῶνος τῶν Τούρκων, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις βαθμηδὸν ἐλάμβανε πλειοτέρας διαστάσεις. Ἀπάσας τὰς τέως κατακτήσεις αὐτοῦ ὁ Ἀλῆς ἠδυνάτει νὰ διατηρήσῃ, ἐν τούτοις ἐπὶ τρία ἔτη παρέμεινεν ἐν Ἰωαννίνοις, παρέχων καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τοῦτο τοῖς χριστιανοῖς τὰ μέσα πρὸς πορισμὸν πολεμοφοδίων καὶ πυρίτιδος εἰς ἐξοπλισμὸν τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν πλοίων οὕτως, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου διαστήματος ἐσχηματίσθη ὀλόκληρος στολίσκος ἀτρομήτων κατὰδρομικῶν, ἐφ' ὧν ἐδοξάσθησαν ὁ Κανάρης καὶ ὁ Μιζούλης. Ὁ δὲ ἄτακτος, ἀτελεύτητος, κοπιώδης ἐν τοῖς ὕρσι καὶ χαράδρακι ἀγῶν διεξή-

¹ Βύρωνος, Τσάιλδ "Αρολδ ἄσμα Β'.

γετο ὀλόκληρον δεκαετηρίδα διὰ μικρῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, δδηγουμένων ὑπὸ τῶν ἀνδρείων ὀπλαρχηγῶν Καλοκοτρώνη, Γρίβα, Καρραϊσκάκη, Χατζῆ Πέτρου καὶ τῶν ἀδελφῶν Βότζαρη. Ὀλόκληρος σειρά ἐτῶν περῆλθεν ἔκτοτε, πολλὰ ἀπογοητεύσεις ἐπῆλθον καὶ εἰς αὐτὰ ταῦτα δὴ τὰ πρόσωπα ἐν τούτοις ἡ καρδιά μου συνεστάλη ἤδη κατὰ τὴν προβεβηκυῖαν ἡλικίαν, ὅτε ἐγνώρισα τοὺς υἱοὺς τοῦ Βότζαρη καὶ Καλοκοτρώνη, καὶ εἶδον τὸν πολὺν ἀλλ' εἰσέτι ζωνῶν, τὸν ἥρωα Χατζῆ Πέτρον· τοιαύτην ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν προῦξένησαν ἐπ' ἐμοῦ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῇ νεότητί μου.

Κατ' ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν γραμματεὺς τοῦ κράτους καὶ ἐνεκα τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἐπιρροῆς σχεδὸν ὕπουργός τῶν ἐξωτερικῶν ἦτο ὁ κάμης Καποδίστριας. Ἦτο Κερκυραῖος ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Παδούης. Ἡ πρὸς τὴν ξενοκρατεῖαν ἀπέχθεια αὐτοῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐγκυταλείψῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐνθα καὶ τοι νέος καταῖχε σπουδαίαν θέσιν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εὐχάριστως ἐδέχετο τοὺς προθύμους ν' ἀντιπυλαίσωσι παντὶ σθένει τῷ Ναπολέοντι καὶ ὁ Καποδίστριας ἀνέλαβε τὴν Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν τῷ 1809.

Περίεργον ὅτι δύο διπλωμάται ἡμῶν κατέχοντες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰς μᾶλλον ἐξεχούσας ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ θέσεις, καὶ οἷτινες ἐθεώρουν τὰ γεγονότα ὑφ' ὄλως Ῥωσικὴν ἐποψίν ἐπιστάμενοι τὰ συμφέροντα καὶ τὰς συμπαιθείας τῶν Ῥώσων οὕτως, ὅσον οἱ πλεῖστοι τῶν Ῥώσων ἀγνοοῦσιν αὐτὰ, ἀμφότεροι οὗτοι ἦσαν ξένοι καὶ οὐδὲ καὶ Ῥῶσοι ὑπήκοοι, ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ Πότζο-δι-Βόργο. Ὅταν ἀναγινώσκῃς τὰς διακοινώσεις αὐτῶν περὶ τοῦ ζητήματος τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ, κατὰ λαμβάνεσαι ὑπὸ ἀδημονίας ἀναλογιζόμενος ὅτι παρ' ἡμῶν τοῖς Ῥώσοις τόσον ἐλίγοι ὑπάρχουσι οἱ κατὰλληλοι ἄνδρες νὰ κατίδωσι καὶ ἐκεῖνα τὰ ὀποῖα εἰς τοὺς ἐν τῇ Ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ ξένους ἐφαίνοντο τόσον καθαρὰ καὶ ἀπλούστατα καὶ τοσοῦτον ἐπὴλήθευσαν μεταγενεστέρως. Τὸν Πότζο-δι-Βόργο εἶδον δις μόνον ἐν Βερολίνῳ καὶ ἡ λαμπρὰ συνδιάλεξις αὐτοῦ, ὁ τρόπος αὐτοῦ ὡς ἄνδρὸς ἀνήκοντος τῇ ἀνωτάτῃ τάξει μὲ κατέθελλον, μολονότι ἐγὼ ἠδυνάμην ἀπλῶς νὰ ἐκφράσω περὶ αὐτοῦ γνώμην ὡς εὐγενεστάτου καὶ εὐφρεστάτου συνδαιτυμόνου καὶ οὐχὶ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρός. Οἱ μέλανες ὡς ἀνθραξ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἔλαμπον οὐχὶ ὁμῶς δι' ἐκείνου τοῦ γαληνιαίου φωτός ὅπως τὰ τοῦ Καποδιστρίου· ἀπασα δὲ ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ μορφή ὑπῆρξεν ἡ τῶν Μεσημερινῶν Χωρῶν, ὅλως ὁμῶς ἰδιόρρυθμος. Ὀλίγον τι μετὰ ταῦτα ἤρξαντο ἀναφέροντες περὶ τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ καὶ ὅτι ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἐνεκα ὀλοσχεροῦς ἀπωλείας τοῦ μνημονικοῦ αὐτοῦ. Ἀποκλειστικῶς διὰ τοῦ ἐξαιρετικοῦ νοῦ καὶ τῆς κρίσεως πολιτικοῦ ἀνδρός, ὁ Πότζο ἐγίνωσκε κατὰ βάθος τὰς ἀνάγκας

καὶ τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως προδιαγεγραμμένον πρόγραμμα τῆς Ῥωσίας. Ὁ Καποδίστριας ὡς ὀρθόδοξος ἐξεμάνθανε νῦν τε καὶ καρδίᾳ.

Ἐύρον ἐν τῷ ἡμερολογίῳ μου σημείωσιν ἄγνωστον πόθεν ἐρρητισθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ, ἐκ συνδιαλέξεως ἐπιστολῆς ἢ συγγραμματος. «On ne comprend pas la Russie parcequ' on y cherche une nation et la Russie est une eglise». Πιθανὸν γὰρ εἶνε τοῦτο ὑπερβολή, ὑπάρχει ὅμως ἀρκετὴ ἀλήθεια ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τούτῳ. Μολοντοῦτο ὁ Καποδίστριας, εἰεκα τῆς ἐξόχου αὐτοῦ ἀρετῆς, προσεπάθει γὰρ γνωρίσῃ τὴν Ῥωσίαν ἰδίως κατὰ τὴν ἥττον πολυάσχολον ἐποχὴν τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ (1809—1811), ὅτε δὲν εἰργάζετο πάντοτε καὶ δὲν εἶχεν ὀρισμένην θέσιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς τούτην συναφιλιώθη μετὰ τοῦ Καρμυζίνου ἢ τοῦλάχιστον μετὰ τοῦ κύκλου αὐτοῦ, τῶν πιστῶν ἐκεῖνων φίλων, ὧν ἡ ἀκριφνῆς φιλία διήρκεσε μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ βίου αὐτοῦ. Παρ' αὐτῶν καὶ τῆ ἀρωγῆ αὐτῶν προσεπάθει ὁ Καποδίστριας γὰρ ἐκμάθῃ τὴν Ῥωσικὴν ἐθνότητα, τὸ ἀπέραντον ἐκεῖνο κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ παράδοσιν ἢ κατ' ἐνστικτον ἐνκπέθετον τὰς ἐλπίδας αὐτῶν οἱ ὁμογενεῖς αὐτοῦ ὡς μέλλοντα αὐτῶν προστάτην καὶ σωτῆρα. Εἰς ἐκ τῶν ἐν Πετροπόλει φίλων αὐτοῦ ὁ Ἑλληνοῤρωσος Στούρτζας λέγει ὅτι αμεγάλως ἐνδιέφερεν αὐτὸν ὁ ἀάπλοῦς Ῥωσικὸς λαὸς, οὐτινος ἡ φαιδρότης, ἰσχύς καὶ ἀπλότης ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν τοὺς μαχίμους ὀρεινοὺς τῆς Ἠπείρου καὶ ἐθεώρει αὐτὸν ἐχέγγυον νέου μέλλοντος βίου, δι' ὃν ἀναγκαιότατον ἔσται τὸ νέον τοῦτο ἔθνος, ἐδραιωθὲν ὑπὸ τῆς Πρωαίας παρὰ τὰ σύνορα τοῦ γεγηρακότος ἡδυτικοῦ κόσμου». Ἐκτοτε ἤδη παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἤρξατο κυοφορούμενον τὸ σύστημα, ἐπεξεργασθὲν νῦν ὑπὸ τῶν συγγραφέων καὶ πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῆς Μόσχας, οὓς καταγελῶσι καὶ οἵτινες ἐνδεχόμενον πράγματι ν' ἀπατῶνται.

Ἄλλὰ παρῆλθεν εἰς αἶων κ' αἴφνης τὴν Δύσιν, οἴμοι!
πέπλος ἐκάλυψε βαρὺς καὶ σιωπὴ πενθίμη,
κ' εἰς σκότος τὴν ἐβύθισε πολὺ, πολὺ.

Ἦ ἀκουσον τὴν μυστικὴν φωνὴν τῆς Εἰμαρμένης,
καὶ πάλιν φώτισον τὴν γῆν, τί πλέον περιμένεις;
ἀνάστα ἢ καθεύδουσα Ἀνατολή!

Ἄν ἦτο τοῦτο ἀπλῆ φαντασία, κατελήφθησαν ὅμως ὑπ' αὐτῆς ὑψηλὴν δianoia, διακεκριμένοι ἄνδρες, πλήρεις δραστηριότητος καὶ πείρας, διαδραματίσαντες σπουδαῖα πρόσωπα, ἐν οἷς ὑπῆρξε καὶ ὁ Καποδίστριας. Κατ' αὐτὸν ὁ ἡμέτερος χωρικὸς (ἦτοι ὁ τῆς Μεγάλης Ῥωσίας) αἶνε ἢ προσωποποίησις τῆς ἀνδρείας, τῆς δραστηριότητος, τῆς ἰσχυρᾶς κράσεως καὶ τοῦ ὑψηλοῦ νοῦ, εἶνε εὐγλωττος, ἐπιχειρηματίας καὶ ἀκούραστος. Αὐτῇ ἢ δουλεία δὲν ἀφῆρσεν οὔτε τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ, οὔτε τὴν ἀνδρείαν ἣτις καταφρονεῖ τοὺς κινδύνους. Διὰ τῆς ἐμφύτου φαιδρότητος τῶν ἠθῶν,

ὁ Ῥώσος χωρικὸς δὲν ἀμοιρεῖ τοῦ βλαθῆως θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, εἶνε ὅλως ἀπειρωμένος εἰς τὴν πίστιν αὐτοῦ, ταυτοχρόνως δὲ ὅλως ἀνεξίθρησκος, ἐν γένει δὲ οὐδὲως φανατικός. Ἡ πρὸς τὰς διηγήσεις, τὰ ἄσματα, τὰ ποιήματα ἀγάπη τῶν Ῥώσων, αὐτῆ δὲ ἡ μουσικὴ τῶν ἀρχαίων ἀσματῶν καὶ αἱ λέξεις πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐκίνουν τὴν προσοχὴν τοῦ Καποδίστρια καὶ κατέθελγον αὐτόν· ἡ δὲ ἰκανότης τῶν λεγομένων Μεγασλορρώσων πρὸς ἀποικισμὸν καὶ γεωργίαν ἐν ταῖς στέππαις καὶ ἐρήμοις τῆς Νέας Ῥωσίας καὶ τῆς Σιβηρίας ἐξέπλησσον αὐτόν. «Ἐβλεπεν ἐν ἡμῖν τὴν δεύτυχῆ συνένωσιν τῆς Ἀσίας μετὰ τῆς Εὐρώπης, τὴν Ἀνατολικὴν ὑπερκοῆν τῆ ἐξουσίᾳ καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ ἀταραξίαν ἐν ταῖς δυστυχίαις, ἀφ' ἑτέρου δραστηριότητα καὶ ἐνέργειαν καθαρῶς Εὐρωπαϊκὴν τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἰάφεθ».

Διανύσας οὕτως ἐν συναναστροφῇ μετὰ τῶν φίλων καὶ ἐν φιλολογικαῖς ἐνσχολήσεσιν ὁ Καποδίστριας ἐζήτησε παρὰ τοῦ καγκελλαρίου Ῥουμζάντζεβ ν' ἀποστείλῃ αὐτόν εἰς Βιέννην, ἐνθα καὶ διαρίσθη ἀκόλουθος τῆς ἐκεῖ πρεσβείας. Ὁ κόμης Στάκελμπεργ ὑπεδέξατο αὐτόν κατ' ἀρχὰς μετὰ τινος δυσπιστίας, ταχέως ὅμως ἤρξατο ἀναθέτων αὐτῷ τὴν σύνταξιν διαφόρων διακοινώσεων ἐν αἷς ἐπὶ τέλους ἐγνώσθη ἡ διακεκριμένη αὐτοῦ ἰκανότης. Τότε ἤδη ἐπέκειντο τὰ γεγονότα τοῦ ἔτους 1812. Ὁ ναύαρχος Τζιτζαγὸβ ἀναδεχθεὶς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ παρὰ τὸν Δούναβιν στρατοῦ, προσεκάλεσε τὸν γνωστὸν αὐτῷ Καποδίστριαν εἰς Βουκουρέστιον ὅπως ἀναθέσῃ αὐτῷ τὰς μετὰ τῶν Σέρβων καὶ τῶν τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας διθανίων διαπραγματεύσεις, αὐτὰς τουτέστιν ἐκείνας τὰς ὑποθέσεις ἃς διεξήγαγεν ἄλλοτε ὁ πατήρ μου ἐπὶ τοῦ Καμένσκι. Ὁ Τζιτζαγὸβ ἀνέθεσεν αὐτῷ ὡσχύτως τὴν διοργάνωσιν τῶν ἐκχωρηθεισῶν τῆ Ῥωσίᾳ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου νέων ἐν Βεσσαραβία χωρῶν, ἔργον ὅπερ ἀνέλαβον μεταγενεστέρως διάφοροι, (ἐν οἷς ὁ πατήρ μου, εὐρισκόμενος ἐπὶ τινὰ χρόνον παρὰ τῷ κόμητι Κοτζουβέῦ). Ταχέως ἀνεκλήθη ἡ νότιος στρατιὰ εἰς Ῥωσίαν καὶ ὁ Καποδίστριας εὐρέθη ἐν μέσῳ στρατοπέδῳ κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Τζιτζαγὸβ, ἔπειτα δὲ παρὰ τῷ Μπαρκλάϊ κατ' ἀμφοτέρως τὰς ἐκστρατείας τοῦ 1812 καὶ 1813 ἔτους. Ἐκεῖ ἤδη αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἤρξατο ἀναθέτων αὐτῷ διπλωματικὰς ὑποθέσεις, καὶ ἐν μέσῳ τῶν δολοπλοκιῶν, τῶν προδοσιῶν καὶ τῶν ἀντιζηλιῶν τῶν διαφόρων κυβερνήσεων, αἵτινες περιεστοίχιζον τὸν αὐτοκράτορα, καταστάντα τότε ἤδη οὐ μόνον Ῥώσον, ἀλλὰ πανευρωπαϊκόν, οὕτως εἰπεῖν, ἡγεμόνα, ὁ Καποδίστριας ταχέως ἠδυνήθη νὰ κατκλάβῃ τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἐγένετο ὁ κύριος σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, καίτοι δὲν ἔφερε τὸν τίτλον τοῦτον. Ἐν τούτοις μετ' ἀκρας ἀρετῆς τῆς λαμπρῆς αὐτοῦ ψυχῆς αἰείποτε ἐγίνωσκε νὰ ἀποχωρίζῃ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν συμφερόντων τῆς χώρας, ἧς τῷ ἀνακτι ὑπη-

ρέσει. Δικαίως ὁ Ζουκόβσκιη ἀπεκάλεσεν αὐτὸν τὸν χριστιανὸν ἡμῶν Ἀριστείδην καὶ ἐλυπεῖτο ὅτι οὐχὶ πάντες ἠδύναντο νὰ αἰσθάνωνται πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνα τὰ αἰσθήματα τοῦ θαυμασμοῦ, ἅτινα ἄχρι τέλους εἶχον πρὸς αὐτὸν ὁ πατήρ μου καὶ ἅπαντες οἱ γνωρίζοντες τὸν Καποδίστριον ἐν Ῥωσίᾳ. Κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης ἀνετέθησαν αὐτῷ διακοινώσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὰ κυριώτερα ζητήματα τῆς Πρωσσίας, Πολωνίας καὶ Ἑλβετίας κατὰ τὸ διάστημα τῶν συνδιασκέψεων καθ' ἃς ὁ κόμης Ῥαζουμόφσκιη καὶ ὁ Γάρδενβεγ μετ' ἄλλων δυσχερείας ἠγωνίζοντο πρὸς τὸν Μετερνίχ, Ταλεϋράν καὶ Κέστλρεϋ. Τῇ ἐπιμονῇ αἰτήσας αὐτοῦ ἐπισήμως ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἰονίων νήσων· ἀλλ' ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἠκολούθει τὴν πεποίθησιν αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἦτο στενωῶς συνδεδεμένη πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσίας ἡ ἀνεξαρτησία τῆς πατρίου αὐτοῦ χώρας· ἡ προστασία δὲ τῆς Ἀγγλίας ἐγένετο δεκτὴ ὡς κακὸν μικρότερον τῆς Γαλλικῆς ἢ Αὐστριακῆς προστασίας.

Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθη νὰ τύχη τῆς περιποθήτου κοινῆς ἀποφάσεως περὶ τῆς καταργήσεως τῆς σωματεμπορίας τῶν Νέγρων καὶ πρὸς λήψιν μέτρων κατὰ τῆς πειρατείας τῶν βένδων τῆς Τύνιδος καὶ τοῦ Ἀλγερίου, ἢ Ἀγγλίας δὲν συνήνεσε καὶ τὸ σχέδιον ἀνεβλήθη.

Αἱ περὶ τῆς ἀγκυρώσεως τῶν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος τῷ 1815 ἐχθροπραξιῶν προκηρύξεις καὶ ἡ περὶ τῆς ἀναδιοργανώσεως ἢ μᾶλλον συστάσεως νέου Πολωνικοῦ βασιλείου, ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου κατ' ἐντολήν ἢ μᾶλλον καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ αὐτοκράτορος, καίτοι πολλάκις ὁ Καποδίστριας ἐξέφρασεν αὐτῷ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ γνώμην ὅτι ἀπαλείφων ἀδικίας τινὰς τοῦ παρελθόντος διὰ τοῦ μέτρου τούτου δὲν ἐξησφάλιζε τὸ μέλλον τοῦ Πολωνικοῦ ἔθνους, ἀλλ' οὐδὲ τὸ τῆς Ῥωσίας· μεγίστη συσσώρευσις καταστρεπτικῶν καὶ σεσηπυῶν ὑλῶν ὑπῆρχεν ἐν τῷ ἀρχαίῳ οἰκοδομήματι, μέγαν εἶχε παρεισφρήσει ἡ πολιτικὴ ἀκολασία εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῶν Πολωνῶν, ἀδύνατον καθιστῶσα τὴν ἐδραϊκὴν ἀνάστασιν τοῦ κράτους τούτου. Καὶ οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ ἔπειτα πολλάκις ὁ Καποδίστριας προσεπάθει νὰ καταδείξῃ τοῦτο τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ ἀλλ' ἡ ἐπιρροή τοῦ Τζαρτορίσκιη καὶ ἡ τῆς νεότητος αὐτοῦ παραφορὰ ὑπὲρ τῆς ιδέας ταύτης ἐκώλυον τὸν αὐτοκράτορα νὰ κατίδῃ τὰς ὀρθὰς παρατηρήσεις τοῦ Καποδιστρίου. Κατὰ τὸ ἔτος 1812 τῇ ἰκκνότητι αὐτοῦ καὶ ἐπιμονῇ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὀφείλεται ἡ κατὰ ἑξακόσια ἑκατομμύρια φράγκων ἐλάττωσις τῆς παρὰ τῆς Γαλλίας αἰτουμένης τότε χρηματικῆς ἀποζημιώσεως, τῷ δὲ 1818 κατὰ τὸ ἐν Ἀκυῖσγράνῳ συνέδριον ἡ ἀπόφασις τοῦ ν' ἀνακληθῆ ἡ ἐγκομείνασα ἐν Γαλλίᾳ στρατιά. Οὕτω τὸ τρίτον ἤδη ἡ Γαλλία ὀφείλει τῇ Ῥωσίᾳ τὴν ἀνακούφισιν ἐκ τοῦ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐπιβληθέντος αὐτῇ βάρους. Μετὰ σπανίας δὲ δεξιότητος καὶ πείρας ὁ Καποδίστριας ἠδυνήθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Γάλλ-

λον ὑπουργὸν δοῦκα Τρισχελιέ ἐν ταῖς διαπραγματεύσεσιν αὐτοῦ, ἐπω-
ληθεὶς τῆς μαρτυρίας τοῦ Οὐελιγκτῶνος καὶ Πότζο-δι-Βόργο περὶ τῆς εἰρη-
νικῆς τῆς χώρας καταστάσεως. Ὁ Καποδίστριας ἤλπιζε νὰ τύχη ἐν Ἀκυϊ-
σγράνῳ καὶ τῆς διαλύσεως τῆς ἐν Σατελλιῶνῃ συμμαχίας τῶν τεσσάρων ду-
νάμεων, ὅπως ἀπολυτρώσῃ τὴν Ῥωσίαν ἢ τοῦλάχιστον ὀριστικώτερον δια-
σαφήσῃ τὰς ἀλληλεγγύους ὑποχρεώσεις· ἀλλ' εἰς τινὰς τῶν δυνάμεων ἦτο
λίαν ἐπικερδὲς νὰ ἐκκαρπῶνται διὰ τοῦ μέσου τούτου τὴν Ῥωσίαν. Ὡς
συνήθως ἤρξαντο φοβίζοντες δι' ἐπαναστατικῶν κινήματων οὐδεμίαν σχέ-
σιν τῇ Ῥωσίᾳ ἐχόντων καὶ ἐπὶ τέλους ἀπαυδῆσας ἀπεφάσισεν ὁ αὐτο-
κράτωρ Ἀλέξανδρος νὰ παραμείνῃ πιστὸς τῇ ἐν Σατελλιῶνῃ συμμαχίᾳ.

Κατὰ πόσον βαρέως ἔφερε τοῦτο ὁ Καποδίστριας, μαρτυρεῖ τὸ θλιβε-
ρὸν ὕφος τῆς πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ διακείμενον τότε πατέρα μου γαλλιστὴ
γεγραμμένης ἐπιστολῆς ἣν εὔρον ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ πατρός μου :

Τῆ 15, 27 Νοεμβρίου 1818 ἐν Ἀκυϊσγράνῳ.

Ἐπιθύμουν νὰ σοι γράψω ἀγαπητέ μοι Βλουδὸς διὰ μακρῶν, ἀλλὰ πῶς νὰ το
κατορθώσω; Παρήλθε ἤδη τὸ μεσονύκτιον, καὶ κῆριον ὄρθρου βαθέως ἀναχωρῶ διότι
εἶμαι ἀρρωστος. Μιᾶς κἂν στιγμῆς ἀνάπαυσιν δὲν εὔρον ἀπὸ τῆς ἐντοῦθα ἀφίξεώς
μου. Ἀλλὰ χάρις τῷ Θεῷ τὰ πάντα ἐτελειώθησαν καὶ ἀρκετὰ καλά. Τὰ μεγάλα
ζητήματα διηρηστίθησαν λογικῶς· ἀναθέτω δὲ εἰς τὸν Σεβερίνον νὰ σοι εἴπῃ περὶ αὐ-
τῶν. Μόνον δὲ ὑπολείπεται νὰ μάθωμεν, ἐὰν θὰ ἔχη καιρὸν καὶ δυνάμεις, διότι ὁ
νεαρὸς καὶ δυστυχὴς φίλος πάντοτε πάσχει. Πρᾶγμα ἀξίον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι ἴσα
ἴσα οἱ ἔχοντες πλείονα ἐργασίαν αὐτοὶ εἶνε οἱ μᾶλλον ἀδύνατοι καὶ ἀσθενεῖς. Ὁ αὐ-
τοκράτωρ εὐηρεστήθη ἐκ τῆς καλῆς ἡμῶν θελήσεως, καὶ σὺ δὲ ὡς καὶ πᾶς Ῥώσος
ὀφείλει νὰ εἶνε ὡσαύτως γοῦχαριστημένος. Τοῦτο δὲ νομίζω τὴν πολυτιμοτάτην καὶ
λαμπροτάτην ἀμοιβὴν μου".

Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ δλόκληρος σελὶς περιέχουσα ἀκτακνοήτους τι-
νάς ἀνακοινώσεις μυστηριωδῶν ἀνθρώπων. Ἐναργῶς ὀφείλει τις νὰ εἰκάσῃ
ὅτι πρόκειται περὶ τινος δολοπλοκίης μιᾶς τῶν συμμάχων ἡμῶν δυνάμεων.
Ἡ γνώμη μου ἢ ὅπως ἰδιαιτέρως εἶνε ὅτι ὑπάρχει τι προσόμοιον πρὸς τὰ
τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1815, τουτέστιν ἡ αἰσχρὰ ἐκείνη κατὰ Ῥωσίαν
συνθήκη, ἣν ἀπέστειλεν ὁ Ναπολέων τῷ αὐτοκράτει Ἀλεξάνδρῳ εἰς
Βιέννην, πρὸς στιγμακτισμὸν τοῦ Αὐδοβίκου III' ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας,
Ἀγγλίας, Βαυαρίας καὶ Ὀλλανδίας.

Ὁ πατήρ μου ὑπῆρξε τότε πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ καὶ κατὰ τὸ φαινό-
μενον ἀνεκάλυψε τὰ ἔχνη τῆς τοιαύτης προδοτικῆς διαβολῆς. Ἡ εἰσακο-
λούθησις τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ φέρει τὸ αὐτὸ θλιβερὸν ὕφος.

ἌΤις εἶδεν ἐὰν δὲν κατορθώσῃ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ πρᾶγμα! Τὰ μάλιστα ἀξία λόγου
θὰ ἦτο ἡ ἀνεκάλυψις αὕτη οὐχὶ τόσον ἵνα διακόψῃ, ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα συσφίξῃ τοὺς
συνδέοντας δεσμούς. Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἣν θὰ γνωσθῇ ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ἤδη
γνωστὸν (ἐὰν δηλαδὴ ὑπάρχῃ τι τοιοῦτον) ὅποιαν χαρὰν θὰ αἰσθανθῶσιν καὶ

ἑποίας τινὰς προτάσεις θά μας κάμωσι. . . . Καὶ ἡ μὴ ὑπάρξαι δὲ τοιοῦτου τινὸς συμβιβασμοῦ εἶνε οὐχὶ σμικρὰ ἀνακάλυψις. Σοὶ γνωστοποιῶ δὲ ὅτι ὅλην τὴν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς ὑπηρεσίας ἀναφερομένην ἀλληλογραφίαν μόνος ὁ αὐτοκράτωρ γινώσκει».

Ἀπεδείχθη ὅτι πάντα ταῦτα ἦσαν δολοπλοκίαι τυχοδιώκτου τινὸς, ἐπιδιώκοντος ἰδιοτελεῖς σκοπούς. Περίεργον ὅμως εἶνε ὅτι ἡ προδοτικὴ αὕτη μηχανορραφία εἶχε χροιάν ἀληθείας.

Ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ ὁ Καποδίστριας οὕτω ἀναφέρει περὶ τοῦ Πότζοδι-Βόργου ἐν τῇ πρὸς τὸν πατέρα μου συστατικῇ ἐπιστολῇ. «Ὁ στρατηγὸς Πότζο θά σοι ἀρέσῃ. Ἐὰν ἔχη ὄρεξιν θά σοι ὁμιλήσῃ περὶ πολιτικῶν καὶ θά κατὰχρηστευθῆς».

Κατὰ τὴν πρὸς τὸ Ἀκούσγρανον ὁδοιπορίαν κῦτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος πρέμεινεν ἐν Βαρσοβίᾳ, ἐν τῷ ἀγκλητῷ αὐτοῦ τούτῳ βασιλείῳ τῷ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντι. Ὁ Καποδίστριας ἐν τινὶ πρὸς τὸν πατέρα μου ἐκεῖθεν ἐπιστολῇ λέγει: «Προχθὲς ἑσπέρας εὔρον τὴν Α. Μ. ἀναγινώσκουσαν τὸ χειρόγραφον τοῦ Καρμυζίνου (τὴν Ἱστορίαν τῆς Ῥωσίας). Δὲν δύναμαι νὰ σοι εἶπω τί ἡ Α. Μ. εὐμενῶς μοὶ εἶπε περὶ αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον εἰξεύρω ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο εἶνε ὠφέλιμον τὰ μέγιστα. . . .»

Ὅποσον παράδοξος ὑπῆρξεν ὁ χαρακτὴρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Συνδιαλλάττει τοὺς ἐχθροὺς ἐκάστοτε ἐτοίμους νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτοῦ τούτου ἀναγινώσκει μετ' ἄκρας ἡδονῆς τὰ σπουδαῖα φιλολογικὰ ἔργα, μεγαλοψύχως συγχωρεῖ καὶ ἔλκει τοὺς Πολωνοὺς μετ' ἀληθοῦς μεγίστου ἐνδιαφέροντος ἀκροᾶται τῶν ἐνθουσιωδῶν φαντασιοκοπημάτων τῆς κ. Κρεούδενερ καὶ τῶν ψευδῶν λόγων τῶν Ἀγγλων περιηγητῶν ἱεροκηρύκων ἐντούτοις ἐπιμόνως ἀπορρίπτει πᾶν δραστήριον μέτρον πρὸς σωτηρίαν μυριάδων Χριστιανῶν καταστροφομένων ὑπὸ τῆς χειρὸς τῶν ἀτιθάστων τυράννων, τῶν ὁμοδόξων χριστιανῶν καθ' ἀπάσας τὰς ἱστορικὰς παρὰδόσεις, καθ' ἀπάσας τὰς πολιτικὰς ἐπόψεις εὐρισκομένων ἐν ἴσῃ μοίρᾳ καὶ οἱ προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς Ῥωσίας λαοί! Ὁ αὐτοκράτωρ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ διωγμοῦ συνήνεσε νὰ πέμψῃ τὸν βαρῶνον Γρηγόριον Ἀλεξάνδροβιτς Στρόγονοβ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἔκτακτον ἀπεσταλμένον, ἀν οὐχὶ τῇ ἀπ' εὐθείας ἐκλογῇ τοῦ Καποδιστρίου, ἐν πάσει ὅμως περιπτώσει πρὸς μεγίστην αὐτοῦ χαράν. Ὁ βαρῶνος Στρόγονοβ ἀνῆκεν ἐκείνη τῇ γενεᾷ ἣτις ἐν τῇ νεότητι ἐγνώρισεν εἰσέτι Αἰκχτερίνην τὴν Β', ἀνῆκεν εἰσέτι εἰς τὸν αὐλικὸν ἐκείνης κύκλον. Κατεῖχε τὰ διακεκριμένα* προτερήματα τῆς γενεᾶς ταύτης: εὐρωπαϊκὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ Ῥωσικὸν αἴσθημα, τρόπον καὶ γλῶσσαν καθαρῶς γαλλικά, καρδίαν καὶ νοῦν γνησίως Ῥωσικόν· ἠγάπα, ἐνηθρύνετο καὶ ὑπεκλίνετο πρὸ τῆς Ῥωσίας, ἐγίνωσκε δὲ ἀφρόδως νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ῥώσου διὰ τῆς γλαυφυροτάτης γνησίας παρισινῆς γλώσσης. Ἡ γενεὰ αὕτη μετημφιέζετο εἰς Εὐρωπαίους καὶ ἐὰν ἡ μεταμφίεσις αὕτη ἦτο ἀπλοῦν ἔνδυμα διὰ τὰς αἰ-

θούσας, ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ δὲ σπουδαστηρίῳ ἐνεδύοντο τὸ ἀπλοῦν χαλάτιον, ἐν τῷ ἀγῶνι δὲ τὴν στολὴν τοῦ Σουβόροβ. Καὶ ἐβάδιζον οἱ ἄνδρες οὗτοι μετὰ θάρρους κατ' αὐτῶν τούτων τῶν βραπτῶν, κομμωτῶν καὶ δὴ διδασκάλων, ὧν ἦσαν οἱ μαθηταί. Ὁ βερῶνος Γρηγόριος Ἀλεξάνδροβιτς κατέλιπεν ἀγαθὴν μνήμην περὶ αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανοῖς, ὥστε καὶ μέχρι τοῦδε λέγουσιν ὅτι: «Οὐδέποτε εἶχμεν τοιοῦτον Ῥῶσον πρεσβευτὴν οἷος οὗτος!» Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν ἠδύνατο οὗτος νὰ πράξῃ καθ' ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὐδαμῶς ἐβούλετο νὰ συναινέσῃ οὔτε εἰς ἐκστρατεῖαν, ἀλλ' οὐδ' ὅπως ἐπιληφθῆ νηυτικῆς διαδηλώσεως πρὸς ὑποστήριξιν τῶν διαπραγματεύσεων, καίτοι ὁ Καποδίστριας εἰδήμων τῶν Τούρκων κατέπειθε τὸν Ἀλέξανδρον ν' ἀποστείλῃ στρατὸν εἰς τὰ σύνορα γινώσκων ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἐπέθετο διὰ λόγων, ἀλλὰ δι' ἀγρίας ἰσχύος καὶ ἐθεώρει ὡς ψοφοδεῆ πᾶσαν παρεχώρησιν ἢ εἰρηνικὴν πειθῶ. Οἱ Ἕλληνες ἀφ' ἐτέρου ἐθεώρουν ἀδύνατον τοιαύτην ὑπομονὴν ἐν ταῖς μικροχρονίοις διαπραγματεύσεσιν ὅτε ἡ νικηφόρος στρατικὴ ἴστατο ἐτοιμὴ καὶ τὸ πᾶν ἐφάνετο κλίνον γόνυ τῷ ἡγέτῃ τῶν Αἰώντων τῷ Ἀλεξάνδρῳ. Ὑπέθεσαν ὅτι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῆς εἶχεν ὀδηγίαν νὰ παρατείνῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, ν' ἀναγκάσῃ τὴν Πύλην ὅπως ἀρνηθῆ τὴν πραγματοποίησιν τῶν αἰτήσεων ὅπως γεννηθῆ πρόφασις κηρύξεως τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Χριστιανῶν ἀγῶνος. Αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ γεγονός, ὅτι τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσίας διέκυβινεν ἀνὴρ Ἕλληνας, ἐνίσχυεν τὴν τοιαύτην πεποίθησιν. Ὁ Καποδίστριας ἐν τούτοις ποθῶν τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσίας ἀπέναντι τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διορισμοῦ τῶν Χριστιανῶν, οὐδόλως ἐβούλετο τὴν ἐπικινάσασθαι αὐτῶν, καὶ ἐθεώρει παράκαιρον εἰσέτι τὴν ἰδρυσιν ἀνεξαρτητοῦ Ἑλλάδος. Ἐθεώρει τοὺς Ἕλληνας ἀνετοιμοὺς εἰσέτι πρὸς πολιτικὴν αὐτονομίαν, ὅτι προηγουμένως ὄφειλον νὰ ἐκπολιτισθῶσιν ἐν τῇ ἠθικῇ πειθαρχίᾳ καὶ νὰ ἐνισχύσωσιν οὐχὶ μόνον τὸ πνεῦμα ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὰς γνώσεις. Δὲν ἐπεθύμει καὶ ἠδυνάτει ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἐξ οὗ μεταγενεστέρως ἐσχηματίσθη τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον, καὶ ἐφρόνει ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ἕλληνες ἦσαν εἰσέτι ἀνάξιοι ἐκείνης τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἔφερον ἐν τῷ νῷ καὶ διανοίᾳ αὐτοῦ. Μετεχειρίζετο πᾶσαν τὴν ἐπὶ τῶν μακρῶν αὐτοῦ οἰκούντων ὁμοεθνῶν ἐπιρροὴν ὅπως ἀποτρέψῃ αὐτούς· ἀλλὰ μάτην. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρχον ἤδη ἡμιμαθεῖς ἄνδρες ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἀπακομίσαντες ἐνθεν κακῶς τὴν γνώσιν τινὰς καὶ ἰδίως συνεπίαν τῆς ἀμαθείας αὐτῶν περιφρονοῦσι τοὺς ἐρθοὺς λόγους καὶ πρόθυμοί εἰσι νὰ ρίψωσιν εἰς τὸ βάραθρον δλόκληρα ἔθνη, ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων οὓς ἀπαντᾷ τις ἀπανταχοῦ, τυχοδιώκται τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, εἰδὸς τι τῶν περιπλανωμένων ἱπποτῶν ἢ τῶν condottieri τοῦ Μασχίωνος, ὅτε οὗτοι δὲν ἦσαν ἔτι καθαρῶς ἀγύρται. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἰδρύσαντο μυστικὰς ἐταιρίας ἐν διαφόροις

χώρις τῆς Ἑλλάδος καὶ πολλάκις ἔστελλον πράκτορας εἰς Πετρούπολιν ὅπως ἐκυάθωσι τοὺς σκοποὺς τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Καποδίστριας ἐκάστοτε μετὰ παρησίας κατέστρεφε πᾶσαν αὐτῶν ἐλπίδα καὶ αὐστηρῶς ἐπέπληττεν αὐτοὺς διὰ τὰς ῥιψοκινδύνους ἀποπειρὰς προώρου ἀγῶνος. Οὗτοι ὁμῶς δὲν ἤθελον ν' ἀναμένωσι καθ' ὅτι ἡ φιλυτιὰ αὐτῶν ἀπῆτει νὰ ἐπιληφθῶσι τοιούτου ἔργου, μὴ φειδόμενοι τῆς ὑπάρξεως ἐκείνων οὐς παρέσυρον εἰς καταστροφὴν, ἦσαν δὲ ἠναγκασμένοι νὰ καταπέισωσι τὸν λαὸν ὅτι αἱ Ῥῶσοι σπεύδουσιν ἄρωγοὶ αὐτῶν, ἔφθασαν δὲ μέχρι τῆς ἀνικιδείας ν' ἀποκρύψωσι τὰς ἀληθεῖς προθέσεις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Εἰς ἐκ τῶν πράκτορων τούτων, ἄνθρωπος τίμιος γνωρίσας τὴν πραγματικὴν ἐν Πετρούπολει θέσιν τῶν πραγμάτων, ἐπέστρεφε προτιθέμενος νὰ μεταδώσῃ αὐτὴν ὅλως καθρὴν πρὸς τοὺς ἡγέτας τῆς ἐπαναστάσεως. Τὰ λοιπὰ μέλη τῆς ἐταιρίας ἐφόνευσαν αὐτὸν, ἀπατάθησαν δὲ τῷ νεκρῷ ῥιψοκινδύνῳ πρίγκιπι Ἀλεξάνδρῳ Ὑψηλάντῃ καταπέισαντες αὐτὸν νὰ ἐμφανισθῇ εἰς Μολδαυίαν ὡς ἡγέτης τῆς στάσεως καὶ ἐκδώσῃ ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ προκήρυξιν τοῖς Ἕλλησιν, ἧς τὸ κείμενον ἦτο γνωστὸν δῆθεν τῷ αὐτοκράτορι οὕτινος ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ὑπασπιστής. Ἡ ἀγγελία αὕτη ἀφίκετο εἰς Λειβάχην (1826), ἔνθα νέον συνέδριον ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν κατάσβεσιν παντοίων ἐν Νεαπόλει, Πεδεμοντίῳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀνωμαλιῶν καὶ ταχέως μετὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐφονεύθη ἐν Παρισίοις ὁ δούξ τοῦ Βερρύ. Ὁ φόβος τῆς διαλύσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς συμμαχίας καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρριφθεῖσα σικὰ ὑποψία διὰ τῆς ἀφρόνου διαγωγῆς τοῦ Ὑψηλάντη, διαγωγῆς ἣν ἐθεώρει τὸ ἐν λόγῳ συνέδριον προδοσίαν, ἠνάγκασαν τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον νὰ σπεύσῃ νὰ καταδείξῃ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ πρόθεσιν τῆς τηρήσεως ἀπάντων τῶν ὄρων τῶν Συνθηκῶν. Τὴν Ὑψηλάντην ἡ ῥωσικὴ κυβέρνησις ἐπισήμως ἀπηρνήθη. Οἱ Τούρκοι οὐδένα ἤδη φόβον τρέφοντες εἰσῆλθον εἰς Μολδαυίαν λεηλατήσαντες αὐτήν, κατασφάζαντες τοὺς ἐπαναστάτας ἐν Πελοποννήσῳ καὶ βίβανίσαντες ἀπανταχοῦ ἔνθα εἶχον ἐγεσθῆ οἱ Χριστιανοί.

Οὕτως ἀπαρνούμενη τὸν Ὑψηλάντην εἰς πᾶσαν πρόθεσιν νὰ ἐγείρῃ στάσιν τῶν ἐν Μολδαυίᾳ χριστιανῶν ἡ Ῥωσία ἀφ' ἐτέρου δὲν ἀπέτρεψε τὴν Πύλην, δὲν παρεκώλησεν αὐτὴν τῆς διαπράξεως ὀλοκλήρου σειρᾶς κακουργημάτων, τούναντίον δὲ εὐρὺ τὸ στάδιον τῆς θηριωδίας κατέλιπεν αὐτῇ. Ὁ βαρῶνας Στρόγονοβ διεμαρτυρήθη, ἀλλ' ἡ διαμαρτύρησις αὕτη μὴ ἐνισχυθεῖσα ἐνόπλιως οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔσχεν. Ὁ Καποδίστριας ἐπέμενε ἐπὶ τῇ καταλείψει τῶν Παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν ὅπως παρακωλυθῇ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου διὰ τῆς ἐνόπλου ταύτης διαδηλώσεως καὶ ταυτοχρόνως ἀπειλήσῃ τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι σύμμαχοι ἡμῶν ἀπῆτουν τὴν κατάπαυσιν οὐχὶ τῆς θηριωδίας τῶν Τούρκων, ἀλλὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀνωμαλιῶν καὶ δὲν εἶχε πίστιν καὶ ἀπάρησιν τοῦ

αὐτοκράτορος τοῦ Μολδαβικοῦ κινήματος. Ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐπιληφθῆ διαδηλώσεως κατὰ τῆς Τουρκίας, φοβούμενος νὰ μὴ ἐγείρῃ τὰς ὑποψίας τῆς Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Γερμόλοφ διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ τοῦ Καυκάσου ὅπως ἀναδεχθῆ τὴν ἀρχηγίαν τῆς δεκακισμυρίου στρατιᾶς ἀποστελλομένης εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἀρωγὴν τῶν Αὐστριακῶν κατὰ τῶν ψοφοδεῶν καρβονάρων τῆς Νεαπόλεως.

Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν Μάρτιον· τῆ 10 δὲ Ἀπριλίου, κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως, ὅτε ἅπας ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄοπλος ἠτοιμάζετο ἐν ἡσυχίᾳ νὰ ἐορτάσῃ τὴν ἐπίσημον ἡμέραν τῆς συνενώσεως τοῦ Οὐρανοῦ μετὰ τῆς ἀμκρωτῆς ἀνθρωπότητος, ὅτε ὁ ὑπέργηρως οἰκουμενικὸς πατριάρχης Γρηγόριος, μεθ' ἅπαντος τοῦ κλήρου τελέσας τὴν ἱερὰν λειτουργίαν τοῦ Πάσχα ἐξήρχετο τοῦ ναοῦ, εὐλογῶν τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτῶν ὀρθοδόξους, ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ ἤρπασεν αὐτὸν καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ τρεῖς ἀρχιερεῖς. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σῆμα τῆς γενικῆς σφαγῆς τῶν ἐν τῇ πόλει χριστιανῶν· τὸν δὲ Πατριάρχην καὶ τοὺς ἐπισκόπους κρατήσαντες ἐν τῇ δεσμωτηρίᾳ, κατεδίκασαν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον ἀπκχονίσαντες δημοσίᾳ. Τὸ σῶμα τοῦ πολιοῦ μάρτυρος, καταβιβάσαντες τῆς ἀγχόνης, παρέδωκαν πρὸς ἐξύθρισιν τῷ Ἰουδαϊκῷ ὄχλῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Χλευάζοντες τὸν Χριστιανὸν ἀρχιποίμενα, οἱ Ἑβραῖοι ἔσυρον τὸ σῶμα ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ἐκ τῆς μιᾶς ἄκρας μέχρι τῆς ἑτέρας τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου καὶ τέλος ῥίψαντες αὐτὸ εἰς τὴν θάλασσαν, προσέδεσαν βαρὺν λίθον εἰς τὸν λαμόν, ὅπως καταστήσωσι τοῖς Χριστιανοῖς ἀδύνατον τὴν ταφὴν αὐτοῦ μετὰ τῆς νενομισμένης ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς. Ἄλλ' ὅπόσον ἀσθενὴς εἶνε ἡ ἀνθρωπίνη κακία, ἀπέναντι τῶν ἀνεξερευνητῶν ἀποφάσεων τῆς θεῆς Προνοίας; Ἄδυνατεῖ τις νὰ παρίδῃ ὅτι παρόμοιον μέτρον μετεχειρίσθησάν ποτε οἱ εἰδωλολάτραι τῆς Ἰκυρίδος, ὅπως καταβυθίσωσιν εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης ἕτερον ἱεράρχην μάρτυρα φονευθέντα παρ' αὐτῶν, τὸν Πάπαν Κλήμεντα τῆς Ῥώμης. Διὰ τοῦ ἀγρίου τούτου θριχέμβου τῶν τυράννων ἔληξεν ἡ τρομερὰ ἐκείνη ἡμέρα (10 Ἀπριλίου 1821). Ὅσοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσιν ἐπωφελούμενοι τῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ἀπῆλθον εἰς Ῥωσίαν, ἐνθα πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰσέτι εὖρον ἄστυλον οἱ σημαντικώτεροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ ἀναγκασθέντες νὰ καταλείψωσι τὴν Τουρκίαν. Ὅποία τις ἡ θέσις, ὑπὸ τίνος αἰσθήματος λύπης καὶ τρόμου κατελήφθησαν οἱ δύστηνοι διασωθέντες τῆς κυρτῆς μαχαίρας τῶν Ὀσμανλίδων, δυνάμεθα ἐὰν οὐχὶ νὰ ἐννοήσωμεν, νὰ φαντασθῶμεν νῦν ἐπὶ τῇ ἀφηγήσει τῶν τρομερῶν ἐκείνων σκηνῶν. Εἰσέτι παρῆλθε μίᾳ ἡμέρᾳ ἐν ἡσυχίᾳ, ἀναλόγως, ἀλλ' ἐν τῷ φόβῳ νέων βρασάνων ἐπὶ τῇ προσφάτῳ ἀναμνήσει τῶν ἀνοσιουργημάτων τῆς προτερίας, καὶ οἱ Χριστιανοὶ περίτρομοι, ἀπέλπιδες καὶ σκυθρωποὶ ἐπορεύοντο εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης, δεόμενοι

ὅπερ τοῦ ἀθώου φονευθέντος γέροντος. Πρὸς τὴν ἐσπέραν ἀνεφάνη τι ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης· ἐπλεέ τι ἡρέμα παρὰ τῆ ἀκτῆ. Παρρητηρήσαντες ἀνεγνώρισαν ἀνθρώπινον σῶμα. Ἐπωφελούμενοι τὸ σκότος, ἀνέρον πρὸς τὴν ἀκτὴν καὶ ἀνεγνώρισαν τὸ σῶμα τοῦ πατριάρχου, ὃν ὁ παμμεγέθης λίθος δὲν ἐβύθισεν εἰς τὸν πυθμὲνα τῆς θαλάσσης. Τίνι τρόπῳ ὁ λίθος οὗτος (πιθανὸν κακῶς προσδεθείς) ἐκόπη τοῦ τροχήλου εἶνε ἀγνωστον, ὅπωςδῆποτε ὁ λίθος δὲν ἀνεφάνη· τὸ σῶμα ἀνέπλευσεν καὶ ἦλθεν ἀκριβῶς εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν τῆς ἀκτῆς ἔνθα δὲν ὑπῆρχον οὔτε Τούρκοι, οὔτε Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ μόνον Χριστιανοί, οἵτινες εὐλαβῶς μετέφερον αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου τοῦ Ἰωάννου Σκλάβου, πλοιάρχου ἐτοιμαζομένου ν' ἀνασύρη τὴν ἀγκυραν καὶ ἀποπλεύσῃ εἰς Ὀδησσὸν, ἔνθα παρέδωκε τὰ τιμαλρῆ λείψανα εἰς τὸν ἐμπορικὸν λιμένα. Διὰ τὸν Ῥῶσον πᾶς νεκρὸς ἀποτελεῖ ἱερὸν ἀντικείμενον σεβασμοῦ, καὶ τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν ἄκρας μερίμνης. Μετὰ πάσης δὲ εὐλαβείας ὑπεδέχθησαν τὸ σῶμα τοῦτο ἀθορόβως ἐπιτραπέν ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν, μυστικῶς μεταφερθέν ἐκ τῆς χώρας τῶν ἀπίστων εἰς τὴν τῶν ὀρθοδόξων. Ἐτάφη ἐν τῷ τῆς Ὀδησσοῦ ἑλληνικῷ ναῷ, καὶ μόλις πέρυσι τῷ 1875, τῆ αἰτήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου καὶ τοῦ Ἔθνους, ἐπεστράπη ἡ ἐπάνοδος τῶν λειψάνων αὐτοῦ. Ἐκ νέου ἔπλευσεν ὁ Πατριάρχης ἐπὶ τῶν κυμάτων τοῦ Εὐξείνου Πόντου οὐχὶ ὅμως ἤδη ὡς ἐξόριστος λάθρα φονευθείς, ἀλλὰ διαφημισθείς ὡς ἱερομάρτυς, περιστοιχιζόμενος ὑφ' ὅλης τῆς λαμπρότητος τῆς συγκινητικωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἱεροτελεστίας, προστατευόμενος ὑπὸ τῶν ἀπελευθερωθέντων ἀπογόνων τοῦ πρόφην αὐτοῦ ποιμνίου.

Ἀναμνησθῶμεν τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν τῶν χρονογραφίων τῶν Σλάβων τῆς Πανοννίας καὶ Μορκυίας καὶ θέλωμεν ἀπαντήσῃ τὴν αὐτὴν εἰκόνα τῆς εἰς Ῥώμην ἐπάνοδος τῶν λειψάνων τοῦ ἁγ. Κλήμεντος, διὰ τοῦ ἁγ. Κυρίλλου ἐκ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναοῦ, ἔνθα νῦν ἐγείρεται ἡ μονὴ τοῦ ἁγ. Βλαδιμήρου, παρὰ τῆ Σεβαστουπόλει. Αἱ αὐταὶ νότια ἀκταὶ τῆς Ῥωσίας ἐν δικστήματι ἐννέα καὶ ἡμίσεως αἰώνων, πρέσχον ἄσυλον τοῖς νεκροῖς, οὓς ὡς ἐκ θαύματος ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὴν τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, τῶν ἱερομαρτύρων τῶν δύο πρωτευουσῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Βυζαντίου· δις ἐπέστρεφεν ἡ Ῥωσία ἀδιαφιλονεικῆτως τὰ ἅγια λείψανα εἰς τὰς αἰτούσας αὐτὰ ἐκκλησίας, ὅτε παρήρχετο ἡ ἐποχὴ τῶν διωγμῶν καὶ κινδύνων, ἐφύλαττε δὲ δι' ἑαυτὴν μόνον τὴν ἱερὰν αὐτῶν μνήμην, τὸ παράδειγμα τῆς ὑπομονῆς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας αὐτῶν. Καλὸν ἦθελεν εἶναι ἐάν ποτε ἡ Σλαβικὴ ἐκκλησία ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ πρὸς συνδιαλλαγὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς. Ὁ βαρῶνος Στρόγονοβ μετεχειρίσθη πᾶσαν προσπάθειαν, πᾶν μέτρον νοουθεσιῶν καὶ ἀπειλῶν, ὅπως καταπύσῃ τοὺς διωγμούς, ὅπως ἀνγκυλάσῃ τοὺς Τούρκους νὰ κατίδωσιν ὅτι

τιμωροῦντες τοὺς ἐνόπλους ἐχθροὺς ὀφείλουσι νὰ σέβωνται τὸν κοινὸν νόμον, καὶ νὰ μὴ κκοποιῶσι τοὺς ἀθώους ἀόπλους ὑπηκόους τῆς Πύλης· αἱ ἀπαιτήσεις αὐτοῦ μᾶλλον ἠρέθιζον τὸν Σουλτάνον, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν ἀπειλὴν καὶ ἠδύνατό τις ν' ἀναμμένη ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τοῦτο, ἦτοι νὰ καθείρξῃ τὸν τε Στρόγονοβ καὶ ἅπαν τὸ προσωπικὸν τῆς Πρεσβείας ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Ἑπταπύργου ὡς δμηροὺς ἐν περιπτώσει κινήσεως τῆς Ῥωσικῆς στρατιᾶς. Ἀπέναντι τοῦ προφανεστάτου κινδύνου, ὁ Στρόγονοβ ἐξήκολούθησεν ὑπερκασιζῶν τοὺς Χριστιανούς, παρὰ τῆς ἰδίας δὲ αὐτοῦ κυβερνήσεως ἀνέμενεν ὑποστήριξιν ἔνοπλον. Ὁ Καποδίστριας ἀνέθεσεν αὐτῷ νὰ ἐγχειρίσῃ ἀποτελεσματικὴν διακοίνωσιν, δι' ἧς νὰ ζητήσῃ ἀπάντησιν ἐν δικστήματι μιᾶς ἐβδομάδος, ἧτις δὲν ἐδόθη καὶ ὁ Στρόγονοβ, μεθ' ἅπαντος τοῦ προσωπικοῦ τῆς Πρεσβείας ἀνεχώρησε, πεπεισμένος ὅτι ἐπικεῖται ὁ ἀγὼν. Τοῦτο συνέβη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821. Οἱ Τοῦρκοι σιγήσαντες ἄχρι τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Στρόγονοβ, ἔστειλαν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἐν ἧ ἀνεφέρετο περὶ τῆς αἰφνιδίου δῆθεν ἀναχωρήσεως τοῦ Στρόγονοβ, ἐμειψιμοῖρουν κατὰ πάντων τῶν δικτημάτων τῆς Ῥωσίας καὶ ἐν τέλει ἠτιολογοῦν τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου διὰ τοῦ πικραδείμματος Πέτρου τοῦ Μεγάλου, καταδικάσκοντες δῆθεν εἰς θάνατον τὸν Πατριάρχην τῆς Ῥωσίας.

Ὁ Καποδίστριας ἤρξατο ἐπιμένων τουλάχιστον ἐπὶ τῇ κατοχῇ τῶν Ἡγεμονειῶν, ὑπὲρ τῆς διασώσεως τουλάχιστον τῶν ἐναπομεινάντων εἰσέτι ἐν Κωνσταντινουπόλει Χριστιανῶν· ἐπέμεινεν ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῆς Ῥωσίας μετὰ τὴν τοιαύτην ῥῆξιν, ἀλλ' οὐδὲν ἐπενήργησεν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ἀνώτατον πάντων νομίζων τὴν Εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην, δὲν ἠθέλητε νὰ ῥιψοκινδυνεύσῃ, νὰ διαρρήξῃ τὴν ἐν Σατιλλιῶνῃ συμμαχίαν καὶ ἀνέθηκε τὴν λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος τῷ ἀνωτάτῳ εὐρωπαϊκῷ συμβουλίῳ τῶν ἀνάκτων. Ὁ Καποδίστριας πληρέστατα πικραδεχόμενος τὸ δυνατόν τῆς ὑπάρξεως τῶν τοιούτων δοξασιῶν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος, ἀνεγνώριζε ταυτοχρόνως ὅτι ἦτο ἀδύνατον ν' ἀλλοιώσῃ τὰς ἰδίας αὐτοῦ πεποιθήσεις. Ἡ φιλοτιμία αὐτοῦ ὡς ὀρθοδόξου καὶ Ἕλληνοσ συγχρόνως δὲν ἐπέτρεπον αὐτῷ νὰ ἐξακολουθῇ ὑπηρετῶν ἐν ξένη χώρα παρὰ ἡγεμόνι ξένῳ, ὅτε ἡ ὑπηρεσία αὕτη κατέστη ξένη καὶ δυσμενὴς τῇ πατρίῳ αὐτοῦ χώρα.

Εἰλικρινῶς ἐξέθεσε πάντα ταῦτα τῷ αὐτοκράτορι, ὅστις ἀπήντησεν ὅτι αἰεὶν εὐρισκόμην εἰς τὴν θέσιν σου ἠθελὸν πράξῃ τὸ αὐτὸν καὶ ὅτι διατηρῶν πρὸς αὐτὸν πληρέστατον σέβας, χορηγεῖ αὐτῷ ἀπεριόριστον ἀπουσίας ἀδειαν, τελείαν ὅμως ἄφεςιν οὐδέποτε θὰ τῷ δώσῃ. Ἀπεχωρίσθησαν διὰ παντὸς ἀλλ' ἄνευ δυσχερεσκέας, διατηροῦντες τὸ πρὸς ἀλλήλους σέβας· ὁ δὲ Καποδίστριας διετήρησε καὶ ἐκεῖνο τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα

τρυφερὸν αἰσθημα, τὸ ὁποῖον εἶχον πρὸς αὐτὸν ἄπικτες οἱ πλησίον αὐτοῦ καὶ τὸ ὁποῖον κατεδείκνυε τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ γόητρον.

Ἐγὼ ἤμην τότε εἰσέτι τοσοῦτον μικρά, μόλις δὲ εἶχομεν ἐπιστρέφῃ ἐκ Λονδίνου, ὥστε δὲν ἐνθυμοῦμαι οὔτε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὔτε τὰ γεγονότα ταῦτα, ἐκτὸς ἐνὸς περὶ οὗ ἤδη ἀνέφερον, ἦτοι τὴν ἐπάνοδον καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ Δάσκοῦ, καὶ τὴν θλιθεράν ἐν γένει ιδέαν ὅτι ὁ Καποδίστριας ἦτο ἥρωσ, ἥρωσ ἀπροσδιορίστου τινὸς, καὶ σχεδὸν μάρτυς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν οὗς ἐφίνευσαν οἱ Τούρκοι, ὅτι πολλοὶ ἐγκατέλειπον αὐτόν, ὅτι τοῦτο ἦτο ποταπὸν ἐκ μέρους αὐτῶν καὶ ὅτι ὁ Σεβερὶν δὲν παρέμειναν ὅλως πιστὸς τῇ πολιτικῇ καὶ ἰδίως ταῖς ιδέαις τοῦ Καποδιστρίου.

Ὁ Καποδίστριας κατόκησεν ἐν Γενεύῃ, ἧς ὑπῆρξεν ἐπίτιμος πολίτης, ταχέως δὲ ἤρξατο ἡ συνεδρίασις τῆς ἐν Οὐηρῶνι Συνδιασκεύεως, εἰς ἣν προσεκλήθη ὁ λόρδος Στράτφορντ, ὅπως δώσῃ ἐξηγήσεις περὶ τοῦ ζητήματος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανστασίας, καθ' ὅτι αὐτὸς διεβεβαίωσεν ὅτι αὐτὴ εἶχε καταβληθῆ, ἐνῶ ἡ Πελοπόννησος εἴπερ ποτὲ ἐπιτυχῶς ἠμύνετο, καὶ τινες ἤδη πόλεις ὡς ἡ Σκλαμίς, τὸ Ναύπλιον, τὸ Μεσολόγγιον εὕρισκοντο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐφαίνετο ὅτι ἐπὶ τέλους θέλουσιν ἀναγνωρίσῃ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης τὴν σπουδαιότητα τῶν γεγονότων, ὅτι ἐπὶ τέλους θέλουσιν ἀποκαλύψῃ τὸ ψεῦδος καὶ τὰς ῥαδιουργίας τῆς διπλωματίας. Οἱ ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας ἀμφότεροι ἀντιπρόσωποι, ὁ Μονμορανσῆς καὶ Σατωβριὰν ἦσαν γνωστοὶ ἐπὶ τῇ εὐμενεῖ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα διαθέσει· οὐχὶ ματαίως βεβαίως ἀνῆκον ταῖς ἀρχαίαις γαλλικαῖς οἰκογενεαῖς (les fils des theories). Οἱ Ἕλληνες ἐντούτοις ἤδη ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν ἐν ἀπάτῃ τῇ πικρᾷ τῶν Τούρκων κατακτηθείσῃ ὑπ' αὐτῶν χώρα καὶ σὺν τῇ ἀφίξει εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦ λόρδου Στράτφορντ, ἦλθον εἰς Οὐηρῶνα καὶ οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι. Ὁ Σὶρ Θωμὰς Μέϋτλανδ, ἀρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων, ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων, καὶ κατὰ πάσαν πιθανότητα δυσμενῶς αὐτοῖς διακείμενος, διεβεβαίωσεν τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Χριστιανῶν εἰσὶν πρόσκαιροι. Ὁ λόρδος Στράτφορντ ἐβεβαίωσεν τὸ αὐτὸ ἐνώπιον τῶν μοναρχῶν, εὐρισκομένων τότε ἐν Οὐηρῶνι. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος καταγοητευμένος ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Σατωβριὰνδου, κατεθώπευσεν αὐτόν πληρέστατα παρδεχόμενος τὰ χριστιανικὰ αὐτοῦ αἰσθημὰτα, ἀλλὰ δὲν ἀπεφάσισεν ὅμως νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν δυνάμεων διχογνωμίαν. Συνεφώνησαν νὰ ἐπιτρέψωσι τῇ Γαλλίᾳ τὴν ἐν τῷ Ἰσπανικῷ ζήτηματι ἐπέμβωσιν ἐπὶ τῷ ὄρω ὅμως νὰ μὴ θίξῃ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα· καὶ ἐν τῷ Συνεδρίῳ τούτῳ ἐτέθη σχεδὸν ἡ βᾶσις τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἤθελε θεωρεῖσθαι τοῦ λοιποῦ νόμιμος μοναρχία, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντες Χριστιανοὶ κατεδικάζοντο νὰ ὑποφέρωσι τὰς βλαβὰς οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ θεοῦ τοῦ δικαίου τοῦ

μονάρχου Σουλτάνου. Μολονότι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ μικρά τις ἀλλοιώσεις τοῦ τίτλου, νὰ γράφῃ τὰς διακοινώσεις ὁ Σουλτάνος οὐχὶ «ἐλέω Θεοῦ» ἀλλὰ «θεία βουλήσει, ἡμεῖς Μαχμοῦδ ὁ Β΄. κτλ. κτλ.»

Ἡ πικρὰ αὕτη χλεύη κατὰ τῶν ἰδίων δικαιομάτων προέκυψε κατ' εἰσήγησιν τῆς Αὐστρίας, ἀπαρνηθείσης οὕτω τὰς ἰδίας αὐτῆς παραδόσεις καὶ τοὺς λαμπροὺς ἄθλους τῶν προγόνων αὐτῆς, τῆ συναινέσει ἀπάσης τῆς Εὐρώπης, γαυριώσης ἐπὶ τῇ σταυροφορίᾳ αὐτῆς καὶ οὐνειδιζούσης τὴν Ῥωσίαν ἐπὶ τῇ ἀποχῇ αὐτῆς. Οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι οὐδὲ κἂν ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ ὁ λόρδος Στράτφορντ ἐπέστρεψε νικητής.

Πρὸ τίνος ἐνώπιόν μου ὑψηλόν τι καὶ εἰλικρινές ἱστορικὸν πρόσωπον ἐξεφράσθη οὕτως. Ἀφ' οὗ ἐπῆλθεν ὁ χρόνος καὶ καθίστανται ἀναγκαῖαι αἱ σπουδαῖαι ἀλλοιώσεις «κάλλιον ν' ἀρχίσωσιν αὐταὶ ἄνωθεν ἢ κάτωθεν». Τὴν ἀλήθειαν ταύτην δὲν ἤθελον νὰ κατίδωσιν ἐν Οὐηρῶνι, καὶ τὸ δικαιοτάτον τοῦτο ζήτημα περιῆλθεν ἤδη εἰς χεῖρας οὐχὶ κράτους, ἀλλ' ἰδιωτῶν καὶ δυστυχῶς, ὅπως συχνάκις συμβαίνει, τυχοδιωκτῶν, ἐζημιμένων κεφαλῶν ἀλλὰ κενῶν. Ὅπως ὁ εὐρωπαϊκὸς συρφετὸς τυχῶν τῆς ἀφέσεως μετὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ναπολέοντος ἐρρίφθη εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἀντὶ βοήθειας εἰσήγαγον μόνον ῥαδιουργίας, κλοπᾶς καὶ ἀναρχίας. Ἐν τούτοις ὑπῆρξαν καὶ ἄνδρες εἰλικρινεῖς τίμιοι καὶ ἀφιλοκερδεῖς· ὁ Γάλλος Ἐυνάρδος καὶ ὁ Ἀγγλος Ἀστιγξ, ἐν τῇ ψυχικῇ ὁρμῇ τοῦ ἀδελφικοῦ αἰσθήματος, ἤρξαντο μεταχειριζόμενοι ἅπαντα τὰ μέσα αὐτῶν, ὅπως διοργανώσωσι πολλοὺς συλλόγους ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ παρέχωσιν αὐτῇ χρήματα. Ἐσχηματίσθησαν ἐπιτροπαὶ ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ ἅπανταχοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· διεδίδοντο κατηγορίαι καὶ δυσμενεῖς λόγοι κατὰ τῆς διπροσωπίας τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς· τὸ πᾶν ἐπερρίπτετο ἐπὶ τῆς ἱερᾶς Συμμαχίας, καίτοι αὐτοὶ οὗτοι οἱ σύμμαχοι ὑπέγραψαν αὐτὴν ἀπλῶς πρὸς τὸ θεαθῆναι. Οὕτως ἔληξε τὸ συνέδριον τοῦτο, οὗ τὰ μέλη ὑπὸ τὸ πρόσχημα καὶ τὸ ὄνομα τῆς εἰρήνης ἐγέννησαν πλήρη δυσπιστίαν πρὸς ἀλλήλους, ἀπέχθειαν καὶ ῥαδιουργίας. Ἐν τούτοις ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις δὲν ἔπαυσε κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου, ἐλάμβανε μείζονας διαστάσεις, καίτοι ἔχανε τὴν τέως λαμπρότητα, καίτοι βεβητηδὸν μᾶλλον καὶ μᾶλλον δὲν ἐξελέγοντο ἤδη τὰ μέσα ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην περίπου εἰς εἰσέτι ἐκ τῶν ἐγκαρδίων ἡμῶν φίλων, καὶ τοι μὴ γνωστὸς προσωπικῶς, ἔλαβε δραστηρίαν μετοχὴν, σχεδὸν ἐπρωτοστάτησε τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἦτο ὁ λόρδος Βύρων. Ἐκτοτε ἀφ' οὗ ἀναμνησκόμεθα τὸ παιδικὸν διήγημα «Franck» τῆς μίς Ἐτζεβορθ, οἱ συγγραφεῖς τῶν ἀναγνωσκομένων ὑπ' ἐμοῦ βιβλίων ἐθεωροῦντο παρ' ἐμοῦ ζῶντες φίλοι, ἀπόντες μόνον ἀλλ' ὅπωςδῆποτε πλησίον.

Νῦν ὁ Τσαίλδ Ἀρόλδος ὡς προσωπικῶς μετέχων τῆς ἐπαναστάσεως,

περιῆψεν ἔτι μείζονα ποίησιν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι. Πάντα ταῦτα ἤκουον ἐγὼ ἐν τῷ οἴκῳ ἡμῶν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος. Μετὰ ζήλου πολλοῦ ἠκροώμενη ἐκάστης ἀγγελίας, ἤκουον ἐκάστην συζήτησιν τῶν πρεσβυτέρων καὶ κατακλινομένη τὸ ἑσπέρας ἐπὶ πολὺ δὲν ἠγρύπνου φανταζομένη μάχας καὶ ἀψιμαχίας, κινδύνους καὶ ὀδύνας, τοὺς μόχθους τῶν Ἑλληνίδων προσπαθουσῶν νὰ παρέξωσι τροφήν ἢ πυρίτιδα τοῖς συζύγοις καὶ ἀδελφοῖς. Συχνάκις μοὶ ἐπήρχοντο κατὰ νοῦν φαντασιώδεις περιστάσεις ἐν αἷς ἐγὼ αὐτὴ μετεῖχον συμπράττουσα ταῖς Ἑλληνίσι, μετέχουσα τῶν ἀθλῶν αὐτῶν, διασώζουσα τινὰ ἥρωα ἐκ βεβαίου κινδύνου ἢ καθιστῶσα Χριστιανὸν κακὸν τινὰ ἀλλὰ ἀνδρεῖον Μουσουλμάνον. Τὰ μεираκια ἔχουσι ἴδιον μυθώδη κόσμον, εἰς ὃν ἀπέρχονται ἀπομακρυνόμενα τῶν πρεσβυτέρων, οὗ τὴν εἴσοδον ἀποτρέπουσι τοῖς πρεσβυτέροις καὶ δὴ καὶ τοῖς φιλτάτοις αὐτῶν τοῦτο δὲ πιθανόν, διότι φοβοῦνται τοὺς χλευασμοὺς αὐτῶν· ἀλλ' ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ τούτῳ κόσμῳ τόσον λαμπρὸς εἶνε ὁ βίος, τοσοῦτον εὐκόλως πραγματοποιοῦνται τὰ ἀπραγματοποίητα, τοσαύτη ὑπάρχει ἐλευθερία καὶ λαμπρότης. Ἀναμιανήσκομαι μίαν ἐποχὴν τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας ὅτε ὁ κόσμος οὗτος εὗρίσκετο κατ' ἐμὲ ἐν τινὶ εὐλογημένῃ χώρᾳ ὑπ' ἐμοῦ ἀνακαλυφθείσῃ, ἐνθα τὸ πᾶν ἦτο κήπος εὐώδης καὶ ὠκεανὸς γαλήμιος, καὶ ἀτελεύτητα δάση μεθ' ἡλικῶν ἀκτίνων, αἵτινες ἠκτονοβόλουν διὰ μέσου τῶν δένδρων καὶ οὐρανὸς λαμπρὸς· οἱ δὲ ἀνθρώποι ἀεννάως βρέφη πτερυγοφόρα δι' ὧν ἵπταντο ὑπεράνω τῶν δασῶν, ἢ τῶν ἀνθέων ἢ μακρῶν εἰς τὰ οὐράνια νέφη, ὡς ἵπτανται τὰ πτηνὰ, καὶ τὸ πᾶν ἐκινεῖτο ἄδον καὶ ἀποτελοῦν λαμπρὰν τινὰ ἁρμονίαν. Τοσοῦτον ἠγάπησα τὴν τοιαύτην χώραν καὶ τὰ τοιαῦτα ὄντα, ὥστε ἠρώτων ἐνίοτε ἐμυτῆν. «Πιθανὸν νὰ ὑπάρχη τοιαύτη τις χώρα; Δὲν θὰ εὗρεθῇ Κολόμβος τις, ὅστις νὰ ἀνακαλύψῃ αὐτήν;»

Ἄλλον τινὰ χαρακτηῖρα ἐν τῇ φαντασίᾳ μου εἶχεν ὁ κόσμος τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ 1824 ἔτος, μοὶ ἦτο ὅμως ὡσάυτως πολύτιμος καὶ ἱερὸς οὕτως εἶπεῖν. Τὸ εὐγενὲς διάβημα τοῦ Βύρωνος ἐπέσυρεν οὐχὶ μόνον τῶν μεираκιῶν τὴν προσοχὴν. Ἡ δόξα αὐτοῦ, ἢ καλλονὴ αὐτῆ καὶ δὴ ἡ διαγωγὴ του κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ, ἐπλήρου τὰς στήλας ὅλας σχεδὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς δημοσιογραφίας· τὰ ποιήματτα αὐτοῦ μετεφράζοντο εἰς ἀπάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, αἱ εἰκόνες αὐτοῦ ἐξετίθεντο ἐν τοῖς παρχύροις ἀπάντων τῶν βιβλιοπωλείων καὶ εἰκονοπωλείων.

Ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνος ὑπῆρξεν ἀληθῆς συμφορὰ τοῖς Ἕλλησιν. Οἱ ἐν Μεσολογίᾳ λοιποὶ ξένοι ἑσπεροῦντο καὶ τῶν ὑλικῶν αὐτοῦ μέσων καὶ τῆς ὑψηλῆς δόξης καὶ τῆς φρονίμου εἰς τὸ ἔργον ἀφοσιώσεως, διηρέθησαν εἰς κόμματα. Διχονοοῦντες ἤδη οἱ Ἕλληνες ἐπάλαιον κατὰ μυρίων δυσχερειῶν καὶ ταχέως ἢ ληστεία καὶ ἢ πειρατεία ἐκηλίδωσαν τὸν ἐθνικὸν ἀ-

γῶνα. Οἱ Τούρκοι καὶ τοὶ εὐρίσκοντο ἐν δυσχερεῖ θέσει ἐν τούτοις ἐπελάθοντο τῆς ἐπιθέσεως καὶ πάλιν ἐπολιόρκησαν τὸ Μεσολόγγιον, ἐν ᾧ νῦν ἐνεκλείσθη ὁ ἕτερος ἀδελφὸς Βότσαρης καὶ ἡ πολιορκία αὕτη διαρκέσασκε ἔτος ὅλον μὲ κατέθελγε τὰ μάλια.

Μετὰ πλείονος βεβκίικε λύπης, μετὰ πλείονος καρδιακῆς ὀδύνης, τρόμου καὶ ἀδημονίας ἠκολούθουν τριάκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα τὰς περιπετείας τῆς ἡμετέρας Σεβαστουπόλεως, ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἐὰν ἐκεῖθεν ἀνέμενον μετὰ πλείονος ἀνυπομόνησίαις καὶ περιεργίαις τὰς διαφόρους εἰδήσεις ἢ ἐκ Μεσολογγίου κατὰ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν.

Ἐπὶ τέλους τὸ φρούριον ἔπεσεν, οὐχὶ ὅμως ἀλώθην ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλ' ἀνατιναχθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βότσαρη, ὅστις συναπωλέσθη μετὰ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ἐν τοῖς περιφλέκτοις ἐρειπίοις, ἐνᾧ μέρος τῆς φρουρᾶς διῆλθεν διὰ τῶν τάξεων τῆς ἐχθρικῆς στρατιᾶς καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὰ ὄρη. Ἐνα ἐκ τῶν νῦν ἐπιζώντων ἐργατῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶδομεν πρὸ ὀλίγου ἐν Πετροπόλει, τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν υἱὸν τοῦ ἀρχαίου μαχητοῦ, ὅστις μόλις δεκατριετῆς νεανίας διήγαγεν δώδεκα ὅλους μῆνας ἐν Μεσολογίῳ, μετασχὼν ἀπασῶν τῶν ἐξόδων καὶ διελθὼν τὰς τάξεις τῆς Ὀθωμανικῆς στρατιᾶς. Οὗτος ὅπως καὶ ἅπαντες οἱ ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καίτοι ἤδη ἡ χώρα αὐτῶν ἔτυχε τῆς ἀνεξαρτησίας, καίτοι τὸ κράτος αὐτῶν ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητον, καὶ τοὶ ὑφίστανται εἰσέτι ἀπασαὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῆς οὕτω ἐπικληθείσης «μεγάλης ἰδέας» δὲν ἐπαύσαντο τρέφοντες αἴσθημά τι εὐλαβείας πρὸς τὴν Ῥωσίαν καὶ τὸν ὀρθόδοξον Τζάρον. Ἀδυνατῶ γὰρ λησμονήσω κατὰ πόσον κατεγοητεύθη οὗτος ὅτε τῇ αἰτήσῃ τινὸς τῶν ἐν Πετροπόλει φίλων αὐτοῦ, ἡ αὐτοκράτειρα ἀπέστειλεν αὐτῷ εἰκόνα πρὸς εὐλογίαν τῆς συζύγου αὐτοῦ· τὰ δάκρυα ἔρρεον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν, ἡ δὲ χεὶρ ἔτρεψε καὶ θεομαὶ ἐκφράσεις εὐγνωμοσύνης ἐξεστομίσθησαν παρ' αὐτοῦ Ἰταλιστὶ, ἐν τῇ γλώσσῃ δι' ἧς συνομιλοῦτο μεθ' ἡμῶν. Δὲν ἀπηλείφθη εἰσέτι παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ γενεᾷ τὸ γόητρον τῆς ὀρθοδόξου χώρας ἐπὶ πολὺ χρησιμευσάσης ὡς μόνης προστάτιδος τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τὸν προαιώνιον αὐτῶν ζυγόν.

Ὅλην τὴν δυσχερῆ ταύτην ἐποχὴν ὁ Καποδίστριας διῆλθεν ἐν Γενεύῃ. Ἐν ἀπάσῃ τῇ ἰσχύϊ ἤδη τῆς ἀνδρικῆς αὐτοῦ ἡλικίας ὅπως μονήρης διήγαγεν ἐπὶ ὀλοκλήρους μῆνας καὶ ἔτη. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ θέσις, αἱ γνωσταὶ αὐτοῦ στεναὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον σχέσεις, ἀδύνατον καθίστων τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι μετοχὴν· ἢ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ χώρᾳ ἐμφάνισις ἤθελεν ἐπιφέρει τὸ αὐτὸ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα ὡς τὸ κίνημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, καὶ ἤθελε γεννήσῃ πιθανὸν τὰς ἀπ' εὐθείας δυσμενεῖς ἐνεργείας τῆς Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας αἰτίνας ἤθελον ἐκλάβῃ βεβαίως αὐτὸν πράκτορα τῆς Ῥωσίας. Τὸ καθῆκον τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ χώραν καὶ τὸν Ἀλέ-

Ξυνδρον, ηνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀρνηθῆ τὴν ἀπ' εὐθείας ἐν τῷ ἀγῶνι μετο-
χήν, πολλῶ μᾶλλον δὲ καὶ ἡ καθαρὰ αὐτοῦ γνώσις τῶν βραδουργιῶν, αἰ-
τινες κατέτρεχον τὴν Ἑλλάδα καὶ ἤθελον βεβχίως ἐνισχυθῆ ἐὰν νέος ἀν-
τίζηλος ὁμόφυλος ἐνεφανίζετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν κομματαρχῶν. Πά-
σχων ψυχικῶς μᾶλλον ἐνεκα τῶν περιπλοκῶν τούτων ἢ τῶν αἰμακτηρῶν
ἀπολειῶν τῶν Ἑλλήνων ὁ Καποδίστριας προσέφερε καὶ ταύτην τὴν ὑψη-
λὴν τῇ πατρίδι αὐτοῦ θυσίαν· παρέμεινε ἀπρακτῶν, μακρὰν αὐτῆς, με-
ταχειριζόμενος ἅπαντα τὰ ὑλικά αὐτοῦ μέσα, ἄπασαν τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ
δύναμιν ἣν εἶχεν ἐπὶ τινῶν προσώπων, ὅπως δυνηθῆ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς
ἐντίμους ἄνδρας καὶ ἐξευγενίσῃ τὰ δικήματα τοῦ διοικητοῦ συστήματος.
Ὁρθότατα προέβλεπε συνεπεῖα τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀναρχίας καὶ ἐμφυλίου
ἔριδος ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῇ μελλούσῃ αὐτῆς τύχῃ. Τοιαύτης τινὸς
μελαγχολίας εἶνε μεστὴ μία ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα μου ἐκ Γε-
νεύης γαλλιστὶ γραφεῖσα.

Ἐν Γενεύῃ 315 Φεβρουαρίου 1823.

Ἐλαβον, ἀγαπητέ μοι Βλοῦδοβ, τὴν ἐπιστολήν σου τῆς 9 Ἰανουαρίου καὶ σπεύδω νὰ
σ' εὐχαριστήσω ἐνεκα τῶν ἐν αὐτῇ φιλικῶν πρὸς με ἐκφραζομένων αἰσθημάτων, ἅτινα
τοσαύτῳ μᾶλλον συναισθάνομαι, ὅσω εὐρίσκω αὐτὰ σύμφωνα πρὸς ὅτι ἔχω ἐν τῇ καρ-
δίᾳ μου καὶ ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀπόστασις καθιστᾷ ὁσημέρα· αὐτὰ προσφιλέστερα. Ἡ ὑγι-
εῖα μου ὑπὲρ ἧς μετὰ τοσαύτης προθυμίας εὐτρεσταῖσαι μεριμνῶν, καθ' ὅλον τὸν Δε-
κέμβριον ὑπέστη ὀδυνηροτάτας δοκιμασίας. Μόλις ἀναλαμβάνω ἤδη ἀπὸ ὀξείας νό-
σου, βραδέως μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζων ὅτι ἡ ἀνοίξις θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν τελείαν μου
ἀνάρρωσιν. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἡλίου ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος τῆς λίμνης τῆς Γενεύης μὲ ὠφέ-
λησε πολὺ μᾶλλον ἢ αἱ συμβουλαὶ ἐλαί τῆς ἰατρικῆς σχολῆς. Ἄλλως δὲ οἰαδῆποτε
καὶ ἂν εἶνε ἡ σωτηρία ἐπίδρασις τοῦ κλίματος τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τῆς θερμοκρασίας
δὲν ἔχω καὶ πολλὰ εὐάρεστα ὄνειρα περὶ τοῦ μέλλοντός μου. Ἄγων ἤδη τὸ τεσσαρα-
κοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας μου, ἀπὸ πολλοῦ πάσχων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤτ-
τον, πῶς νὰ ἔχω ἀξιώσεις περὶ ὑγείας ἀνθρώπου καὶ ἀιματίας καὶ διατί; Περὶ εὐδενὸς
λοιπὸν ἄλλου πρόκειται, ἢ πῶς νὰ καταστήσω ὑποφερτὸν τὸ φορτίον τῆς ζωῆς καὶ εἰς
τοῦτο καὶ μόνον περιορίζονται αἱ ἐλπίδες μου. . . . Ἐὰν δὲ ὅμως ὁ Πανάγαθος Θεὸς
εὐδοκήσῃ γὰρ μοι δῶσῃ πλέον ἢ ὅτι τῷ ζητῶ, θὰ θεωρήσω ἑμαυτὸν εὐτυχῆ, μάλιστα
ἐὰν δυνηθῶ ἀκόμη νὰ ἀφιερῶσω τὰς ἡμέρας μου καὶ τὴν καλήν μου θέλησιν εἰς τὴν
ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἡμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας πατρίδος. Ἡ εὐχὴ μου αὕτη, ἀ-
γαπητέ μοι Βλοῦδοβ, εἶνε λίαν εἰλικρινής. . . . Καὶ οὐ δὲν ἀμφισβᾶλλεις διότι γινώσκεις
ὅτι ἡ ἀναγνώρισις τῆς χάριτος εἶνε ἡ ἡδίστη τῶν ἀπολαύσεων τῆς ψυχῆς καὶ ὅτι ἡ
ἐμὴ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Ῥωσίαν συνεκτυλίθη ἤδη μετὰ τοῦ αἰσθήματος
τῆς ἰδίας μου ὑπάρξεως. Δέξαι ἅπασι τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὴν ἐπιστολήν σου
ὅπερ θὰ μοι ἀποδείξῃς ἐὰν ἐνλοτε μοὶ γράψῃς περὶ πῶν κατὰ σέ.

Ἀνάφερέ με εἰς τὴν μνήμην τῆς κυρίας καὶ τοῦ κυρίου Καρραμζίνου. Ἀπέφρουε ἀσπα-
σμοὺς πρὸς τοὺς κυρίους Δάσκαφ, Ζουκόφσκη καὶ à tutti quanti. Τὰ σεβάζοματά μου
πρὸς τὴν κυρίαν Βλοῦδοβ.

Ὁ ἀφωσιωμένος φίλος

Καποδίστριας

*Αφατός τις λύπη και ψυχική κατάπτωσης δείχνουσι εν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ. Ἐνκρηγῶς καταφκίνεται ὅτι ἐλλείπει τῷ γράφοντι τὸ εὐρὺ ἐκεῖνο στάδιον, ἡ πολιτικὴ δραστηριότης και ὁ λαμπρὸς κύκλος ἐν ᾧ ἔζησε, και ἡ πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη τοῦ αὐτοκράτορος ὃν ἀποκαλεῖ ἰδικόν του· και ἡ εὐρύτης τῆς Ῥωσικῆς χώρας μεθ' ἧς συνδέουσιν αὐτὸν εὐγνωμοσύνη και αὐτὸ τὸ συμφέρον τῶν πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ.

Αἱ γραμμαὶ αὗται μοι ἔφερον πολλὰς ἀναμνήσεις. Ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἡ ἀπλῆ συνήθης αὕτη ἐντολὴ τῶν ἀσπασμῶν, ἡ ἀπλῆ ἀπκρίθμησις τῶν ὀνομάτων ταύτων, μοι ἀναμνησκει τὰς ἡμέρας τῆς νεανικῆς ἡλικίας μου, τὸν κομψὸν, τὸν γενναῖον, τὸν εὐγενῆ ἐκεῖνον φιλικὸν και οἰκογενειακὸν κύκλον.

Διορῶ μίαν εἰσέτι χορδὴν ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐπιστολῇ. Τουτέστι τὸ μὴ ἱκανοποιηθὲν αἰσθημα, ἡ ψυχικὴ ἐκεῖνη κατάστκσις, αἵτινες ταράσσουνσι τοὺς φλογεροὺς χαρακτῆρας, ὅτε παραδίδονται μετ' ἀγάπης και ἀφοσιώσεως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἐτέρας ἴσως και συγγενοῦς ἀλλ' οὐχὶ πατρίου χώρας. Βεβαίως ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες ἐντίμως και ἐναρέτως ὑπηρετοῦσι ξένη χώρα και περατώσαντες τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν, ἀπέρχονται ἐν καθαρᾷ συνειδήσει και μετ' αἰσθήματος τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος αὐτῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι εἶνε σεβαστοὶ και ὠφέλιμοι ἀλλήλοις. Ἄλλ' ὁ Καποδίστριας εἶχε ψυχὴν λίαν ὑψηλὴν, καρδίαν λίαν θερμὴν, νοῦν λίαν περιπαθῆ, μὴ δυνάμενος ἀπαθῶς νὰ κατακρατῆ τὰς ῥοπὰς τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ· παραμένων Ἐλλην φιλόπατρις ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς καρδίας αὐτοῦ ἡδὴ ἠδυνάτει νὰ ἀποχωρήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Ῥωσίας. Ἐν τούτοις πολλάκις τὸ συμφέρον και ἡ διαγωγὴ τῆς μιᾶς προσέκρουον, ἐὰν οὐχὶ τῷ συμφέροντι, ἀλλὰ τουλάχιστον τοῖς διαθήμασι τῆς ἐτέρας. Εἶνε τυραννία ἰδικιτέρα ὅλως ἢν βικρέως φέρει τις.

Οὕτω παρήλθον διὰ τὸν Καποδίστριαν τὰ ἔτη 1823 και 1824. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην ἡ μήτηρ μου ἠσθένησε βαρέως και ὁ ἰατρὸς Μούλλερ ἀπέστειλεν ἡμᾶς εἰς Μαριενβοῦργον, διατάξας νὰ διχχειμάσωμεν ἐν εὐκραι κλίματι και τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐν Ἑμσῃ. Οὕτω διελθόντες τὸν χειμῶνα ἐν Δρέσδη, τὸ δὲ ἔαρ ἐν Καλρσβάδη, συνηνητήθημεν μετὰ τοῦ Καποδιστρίου ἐν Ἑμσῃ. Νομίζω ὅμως, ὅσον παράδοξον και ἐὰν φαίνεται ὅτι ἐν ταῖς μακραις αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρὸς μου συνδιαλέξεσιν, οὐδὲν ἔλεγον περὶ τῶν συγχρόνων πολιτικῶν ζητημάτων, καίτοι ὑπῆρχον τοσοῦτον σοβαρὰ ζητήματα διὰ τὴν Ἑλλάδα. Πιθανὸν πρὸς ἀποφυγὴν ζητήματος δυνάμενου νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν Καποδίστριαν, ἀπέφευγον τὰς συζητήσεις ἐκεῖνας, ἅτινα ἀμφοτέρους βεβαίως τὰ μάλα διέφερον· τοῦτο τουλάχιστον συμπεραίνω ἐκ τῆς λύπης τοῦ Καραμζίνου μὴ δυνάμενου νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ πατρὸς μου τὰς γνώμας τοῦ Καποδιστρίου περὶ τῶν συγχρόνων γεγονότων. Ὁ Καραμζίνος ὡσαύτως ἀνκφέρει ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ αὐ-

τοῦ ἀπερὶ τῶν λυπηρῶν περιστάσεων αἰτίνας ἀπαχωρίζουσιν αὐτοὺς καὶ αἰτί-
 νες δὲν ἔληξαν ἔτι. Αἱ περιστάσεις αὗται ἦσαν αἱ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ
 ζητήματος συζητήσεις, ἐν αἷς κατὰ τὸ εἰωθὸς ἠδυνάτουσαν καὶ τύχῃσι τῆς
 μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων συνεννόησεως, καὶ ἐφαίνετο ὡσαύτως ἀ-
 δύνακταν τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ ν' ἀπαρνηθῆ τὴν συνεννόησιν ταύ-
 την. Τότε ἀκριδῶς εἶχεν ὀρισθῆ ἢ ἐν Πετρούπολει συνδιάσκεψις πρὸς ἀνα-
 θεώρησιν τῆς ἐκ μέρους τῆς Ῥωσίας νέας προτάσεως περὶ τῆς γενικῆς
 ἠθικῆς (καὶ πάλιν) πίεσεως τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, πρὸς σχηματι-
 σμὸν ὑποκειοῦς ἡγεμονίας, ἀποτελουμένης ἐξ ἐκείνης τῆς χώρας ἣτις εὐ-
 ρίσκετο ἤδη εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Μαλ-
 δαυίας, Βλαχίας καὶ Σερβίας, μετὰ ἐσωτερικῆς αὐτονόμου κυβερνήσεως.
 Ταυτοχρόνως ὅμως ὅτε ἐχορηγοῦμεν νέας παραχωρήσεις τῇ Τουρκίᾳ, ἐνα-
 ποθέτοντες τὰς ἡμετέρας ἐλπίδας ἐπὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν δημοφώνιαν, οἱ Ἕλ-
 ληνες ἀπλαραχηγοὶ ἀπελπισθέντες, στερούμενοι τῶν μέσων ἤδη πρὸς ἐξα-
 κολουθήσιν τοῦ ἀγῶνος, μὴ δυνάμενοι καὶ τύχῃσι τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπο-
 σχεθέντος δανείου, ἀπεφάσισαν καὶ ὑποταχθῶσι τῇ Ἀγγλίᾳ, καίτοι ἐγίνω-
 σκον τὸν τῶν Ἰονίων νήσων ζυγόν, καὶ συγκαλέσαντες ἐν τάχει Ἐθνικὴν
 συνέλευσιν παρέδωκαν ἑαυτοὺς τε καὶ τὸν λαὸν τῇ προστασίᾳ τῆς Ἀγ-
 γλίας μόνῃς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1825 ἔτους. Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῶν θαλασσῶν
 αὐτῆς λιμένων καὶ νήσων, κειμένη ἐν τῇ μεταξύ τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας
 ὁδῷ, ἐφαίη ἀρκούσα ἐγγύησις τῷ ἐμπορικῷ ἔθνει καὶ ἢ εἰς τὸ Ἑλληνι-
 κὸν δάνειον ἐγγραφὴ ἤρξατο ταχέως καλυπτομένη, καί τοι ὑπὸ ἄρους
 λίαν βραδεία. Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἀγγελία ἐξέπληξε καὶ μεγάλως δυ-
 σπρέστησε τὸν τε αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Καποδίστριον, ὅστις
 ἀπογοητευμένος τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐν τοῖς Ἰονίοις νήσοις, αὐδὲν
 ἄλλο προέβλεπε διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ δι' ἅπαντας τοὺς Χριστιανούς, ἢ δι-
 πλοῦν μόνον ζυγὸν τὸν τῶν Ἀγγλων οἰκονομικὸν καὶ τὸν τοῦ Σουλτάνου
 αἰείποτε ἀπεχθῆ. Ἡ Ῥωσία δέ, ἢ δευτέρᾳ αὐτοῦ ἀγάπῃ ἔχανε καὶ τὴν
 ἐπιτροπὴν καὶ τὸν τῶν λοιπῶν δυνάμεων σεβασμὸν.

Τοιοῦται ὑπῆρξαν οἱ καρποὶ τῆς προσοχῆς ἡμῶν, τῆς ἐνδοτικότητος τῶν
 τοῖς πιστοῖς ἡμῶν συμμάχοις παραχωρήσεων, διασωθείσης διὰ τοῦ Ῥωσι-
 κοῦ αἵματός καὶ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τοῦ ἐπονειδίστου ζυ-
 γοῦ τοῦ Ναπολέοντος! Ὁ πατὴρ τοσοῦτον ἐδυσθύμει ἐνεκα τοῦ προσώπου
 δ' ἠνάγκασεν τὴν Ῥωσίαν καὶ διὰ δραματίζῃ, τοσοῦτον ἐναργῶς ἐψέγε τὴν
 πολιτικὴν ἡμῶν, ὥστε καὶ μέχρι ταῦδε μὴ διακείμενος φιλικῶς τῷ Νεσελ-
 ρόδι, νῦν ὅλως ἠπίσται πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τῇ ἐπερωτήσῃ ἐν μέλλει καὶ
 δοθῆ αὐτῷ θέσις πρεσβευτοῦ, λαθῶν ἀπάντησιν ὅτι δι' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει
 θέσις κενή, ὁ πατὴρ μου ἀπεφάσισε καὶ προκλιθῆ τῆς ἐπιηρεσίας καὶ λάβῃ
 τὴν ἀφασίαν του.

Ἐν Ὀδησῶ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1881.